

7141

1. Title Kārtika Māhātmya (Padma Purāṇa)
2. Accession No. 5581
3. Folio No./Pages 43
4. Lines 10
5. Size 34X15 Cm.
6. Substance Paper
7. Script Devanāgarī
8. Language Sanskrit
9. Period Not mentioned
10. Beginning "ओम् श्री गणेशाय नमः ओम् नारायण
नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् ॥ देवीसरस्वती व्योमर
संतोजय मुदीरयेत् ॥"
11. End "श्री कृष्ण सत्यभासं वादे ज्येष्ठाक निष्ठाब्धने
एकोनविंशोऽध्याय ॥ 29 ॥"
12. Colophon No
13. Illustrations No
14. Source Donation
15. Subject Purāṇa
16. Revisor No
17. Author Not Known
18. Remarks Pages are with four sided margin,
fair condition, bound.

2

मार्गिक नालिका (पत्र ५२) वी

५५ - २४

005581

5

5

005581

का. मा.

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ नारायणं नमस्कृत्य नरैर्वैव नरोत्तमम् ॥ देवी सरस्वती व्या-
सं ततो जयसुदीरयेत् ॥ सत उवाच ॥ श्रियः पतिमया मेऽप्यगते देवर्षि सतमे ॥ हर्षोत्फु-
ल्लाननामत्या वासुदेवमथाब्रजेत् ॥ सत्यभासा उवाच ॥ धन्यास्मि कृतकृत्यास्मि सफ-
ले जीवितं च मे ॥ मज्जननिनियानौ च धन्यौ तौ पितरौ मम ॥ यो सोऽत्रैलोक्यसु भगो जनया-
मा स उग्रवसः ॥ षोडशसु सहस्राणां वल्लभा हं यतस्तव ॥ यस्मान्मया दिपुरुषः कल्पवृ-
क्षसमन्वितः ॥ यथा कृतविधिना सम्पन्नो नारदाय समर्पितः ॥ यज्ञात्मा मयि जानेति भूमि-
संस्थानं जेतवः ॥ सोऽयं कल्पद्रुमो गेहे समन्तिष्ठति साम्प्रतः ॥ त्रैलोक्याधिपतिश्चाहं श्री-
पतेरतिवल्लभा ॥ अतो हं हृष्टुमिच्छामि किंचिन्नो मधुसूदन ॥ यदि त्वं मत्प्रियकरः कथं
यस्वात्र विलसत् ॥ अन्तानतः पुनश्चाहं श्रीपतेरतिवल्लभा ॥ यथा देवचया वाहं विष्णु-
क्रास्यानकहिंचित ॥ सत उवाच ॥ इति प्रियावचः श्रुत्वा स्मरस्य सुगदाधरः ॥ सत्याः

करं करे कृत्वा गतकल्पतरोऽस्य लम् ॥ निषिञ्चात्तु चरं लोकैः सविलासप्रियान्वितः ॥ प्रह-
स्य सत्यासं मेऽप्युवाच जगदीश्वरः ॥ तस्मिन्त्यपरितोषार्थं लसत्पुलकिताननः ॥ श्रीकृष्ण-
उवाच ॥ न मे तत्रः प्रियतमा काचिद्देवतितं विनी ॥ षोडशसु सहस्राणां प्रिये प्राणसमात्या-
सि ॥ त्वदर्थं देवराजेन विरोधो देवतैः सह ॥ त्वया यत्प्रार्थितं कांते शृणु यच्च मुहुर्देवत ॥ अदे-
यमथ वा कार्यमकथामथवा पुनः ॥ त्वत्कृतं कथं प्रश्नकथयामि तत्प्रिये ॥ एषु स्वस-
र्वे कथयेयं मे मनसि वर्तते ॥ वदामि गुह्यं सर्वं ते त्वज्ञानात्प्राहि मे प्रियः ॥ सत्या उवाच ॥ दानं
तपो ब्रतो वापि किंतु सर्वकृतं मया ॥ येनाहं सत्यभावेन भार्या जाता कृता ॥ पुनः ॥ तवो गात्रा-
धरा तित्थं गुरुः प्रणिगामिनी ॥ इडादिदेवतावाससमगमं च त्वया सह ॥ अतस्त्वं हृष्टुमिच्छा-
मि किंचिन्नो मया कृतं तमया कृतं ॥ भवोतरे किं पीलाका वाहं कस्य कन्यका ॥ श्रीकृष्ण-
उवाच ॥ शृणु काम्यमनाः कांते यथा त्वेव जन्मनि ॥ पुण्यव्रतं कृतवती तत्सर्वं कथयामि

का.मा.

१

ते ॥ अस्याः कृतयुगस्यां ते मायायुर्व्यादि जौतमः ॥ आत्रेयो देवशर्मति वेदवेदांगपारगः ॥
आतिथेयो प्रिपुत्रः षोडशोत्तरपरायणः ॥ सूर्यसाराथये त्रित्यं साक्षात्सूर्य इवापरः ॥
तस्यातिवयसस्त्वासीनाम्ना गुणवती सता ॥ अत्रः सप्तशिष्याय चैत्रनाम्ने ददौ सुतान् ॥
तमेव पुत्रवत्सेने सचने पुत्रवत्सदा ॥ तौ कदाचिद्वने यातौ कुप्रोभानयनार्थि नौ ॥ हिमा
द्रिपादोपवने वेरतस्त्वावितस्ततः ॥ तौ ततो राक्षसं चोरमायां ते समपश्यतां ॥ भयविह्वलस
र्वगावसमस्य पलायितम् ॥ निहतो राक्षसो तेन कृतो तसमरूपिणः ॥ तौ रेजतः प्रभावेना
धर्मशीलतया पुनः ॥ वैकुण्ठं भवने नीतौ मद्रौर्मत्समीपगैः ॥ यावज्जीवितमेताभ्यां सूर्य
पूजादिकं कृतं ॥ तेनाहं कर्मणा ताभ्यां सुप्रातस्तमभवे किल ॥ प्रोवाः सोराष्ट्रगाणो प्रावेस
वाः प्राक्रिसृजकाः ॥ मामेव प्राप्तवन्त्येवर्षीवः सागरं यथा ॥ पवो हं यं च या जानाः प्रीत्यर्थम्
भितः किल ॥ देवदत्तो यथा कश्चित्पुत्रोऽनादिनामभिः ॥ कृत्स्नः ॥ ततश्च तौ मद्रवनाधिवा

8

सिनौ विमानयानारविवर्षसाधुभौ ॥ मनुष्यरूपौ मम सन्निधाने गोदिव्यांगनाहं दनभोग
भागिनौ ॥ ॥ इति श्रीमत्पुराणे श्रीकृष्णसत्त्वभाषासंवादे कार्तिकमाहात्म्ये प्रथमो
ध्यायः ॥ ॥ ॐ श्रीकृष्णः ॥ ततो गुणवती कृत्वा राक्षसानिहिताधुभौ ॥ पितृभरजडः खार्त
करुणोऽप्यदेवयत् ॥ गुणवत्सुवाच ॥ हानाय हापितस्त्यक्ता गच्छेतां कृमयाविता ॥ बा
लाहं किं करोम्यद्यत्पनाया भवताविता ॥ कोनसोरक्षता देवभोजनाश्चादनादिभिः ॥
अकिंचनोऽजैलौ वपालयिष्यंति डः विता ॥ हतभाग्या हतसत्त्वा हताप्रा हतजीविता ॥
पूरणे कं वनाम्ययको मेडः खिप्रमार्जयेत् ॥ कृयास्यामि कतिपयमि किं करोमि यथार
ध्रवम् ॥ विधात्रा हाहताम्ययकये जीवामिवालिप्रा ॥ श्रीकृष्णः ॥ एवं ब्रूविलाप्याथ
ऊररीवभृष्टार्तरा ॥ यपातभूमौ विकलारम्भावातहतायथा ॥ विरादाश्चासिताभयो वि
लप्य करुणो ब्रू ॥ निमग्नाः खजलधोऽऽवार्ता समपद्यत ॥ साष्टोपस्करान्सर्वांश्चित्री

9

का. मा.
३

यशभकर्मकृत॥ तयोश्चक्रेयथावत्सापरलोकादिसंक्रियाम्॥ तस्मिन्नेवपुरेवासंवेक्रो
प्रभृतिजीविते॥ विसृभक्तिरतापुंतासत्पशोचादितत्परा॥ अतद्व्येतयासम्पकेवनेकार्ति
कस्यच॥ एकादशीव्रतेसम्पगाजन्मसराणाकृतम्॥ एतद्व्रतद्वेकांतेममातीवप्रियंकरे॥
भक्तिभक्तिप्रदेपुण्यपुत्रसम्पतिदायकं॥ कार्तिकेमासियेनित्यंनलासेस्यदिवाकरे॥ प्रातः
स्नास्यंतितेसक्तामहापातकिनोपिच॥ स्नातेजागरादीपंतलसीवनपालने॥ कार्तिकेये
चऊर्वंतितेनराविसुमर्त्यः॥ प्रमार्जनेशुहेविसःसुस्तिकादिनिवेदने॥ विसोःएजांचयेऊर्ध्व
जीवन्मक्ताश्रुतेनराः॥ इत्येदिनत्रयमपि कार्तिकेयोप्रऊर्वते॥ देवानामपितेवंचामर्त्याता
चविशेषतः॥ इत्येगुणावतीसम्पवपुत्रपुत्रतिनेस्थिता॥ नित्यं विसोःपरिकरेमक्तातत्पर
मानसा॥ कदाचित्तबलुजातासाकृष्णांगीज्वरपीडिता॥ स्नातेगंगागतेकांतेचायेविभुनके
स्तदा॥ यावज्जलान्तरगताकंस्यतीशीनपीडिता॥ तावत्ताविहलापपविमानेशप्रमस्वरा

विसृपथरेजह्वेनतेयधुजांकिते॥ श्रोतृहयाविमानेतदसुरोगाणसेविते॥ चामरेवीज्यमाना
तांचैरुण्डमदणानयेत॥ अथसातद्विमनस्याज्वलदग्निशिखोपमाकार्तिकव्रतपुण्यतम
त्सात्रिध्वगताभवेत्॥ सर्वदमस्त्रियोदविमत्पुण्यगुणशूलिनः॥ पितृतेदेवप्राप्तीभक्तसत्राजि
दभिधोपयस॥ यश्चैद्रुप्राप्तीसाह्वरःस्वाङ्गेगुणावतीशुभं॥ कार्तिकव्रतपुण्यनवद्वुसत्प्रीतिव
र्धिनी॥ समहारित्वयाएवंतलसीवाटिकाकृता॥ तस्मादयंकल्पवृक्षस्त्ववाप्तगतःशुभः॥
कार्तिकेदीपदानेचयत्रयातकृतपुरा॥ तद्देहदेहसेस्येतस्मात्तस्मिन्स्थिराभवेत्॥ यश्चव्रता
दिकंसर्वविसृवेमर्त्यरूपिणी॥ निवेदितवतीतस्मान्ममभार्यात्वमागता॥ आजन्मसराणाएवं
यःकार्तिकव्रतेकृतं॥ कदाचिदपितेतत्सद्विद्यागंनयास्पसि॥ एवंयेकार्तिकेमासिनराव्रतप
रायणाः॥ मत्सात्रिध्वगतासेपिप्रीतिदास्त्वयथासम॥ यत्तदानव्रततपःकारिणोमानवाःख
लु॥ कार्तिकव्रतपुण्यस्यनाप्रुवंतिकलानपि॥ सतउवाच इत्येतिप्राम्भुवनाधिपेतस्तदानी

का. मा.
४

प्रागजन्मप्रापविभवेवैर्बहुजातहर्षी॥विशेष्यविभवनैकानिधानरूपेकसंप्रणस्यवचनेनिज
गादसत्या॥॥॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमाहात्म्ये श्रीकृष्णसन्तानमासंवादे द्विती
याध्यायः॥२॥ ओं सत्य उवाच॥ ओं सर्वकालावयवास्तवकालस्वरूपिणः॥ मासानोसकथं
नासमासानोसकथंवरः॥ एकादशीतिथीनांचमासानोकार्तिकः प्रियः॥ कथं जायेत देव
पुकाराणं किंच कथ्यताम॥ श्रीकृष्णः॥ साधुपुंस्त्वया कौंतेय॥ एकाग्रमानसा॥ एथावै न्य
स्य संवादे देवैर्षतारदस्य च॥ एवमेव पुराणेषु नारद दृष्टुना प्रिये॥ उवाच कार्तिकाधिक्यकाराणं
सर्वविभूतिः॥ नारदः॥ प्रोक्तो नामाभवत्सर्वमसुरः सागरात्मजः॥ त्रिलोकमथेष्टाक्रोमहा
बलपराक्रमः॥ गत्वा देवात्रिराष्टात्यस्यर्गलोकान् महासुरः॥ इंद्रादिलोकपालानां अधिकारेन
दाहरत्॥ तद्भयादथ ते देवाः सुवर्णादिगुह्यगताः॥ न्यवसन् बहुवर्षाणि सपत्नीकाः सुवासवाः
सुवर्णादिगुह्यगताः संश्रिता विदुः प्रायदा॥ तदुपपन्नं न भवतु ते सायं देव्या न वारयत्॥ हताधिर

काराखट्वा मया यद्यपि निर्जिताः॥ बलेन त्वत्पुत्रास्ते करणीयं ममात्र किम्॥ अथ ज्ञाते
मया देवा वेदमंत्रबलान्विताः॥ तान् हनिष्ये ततः सर्वबलहीना भवेति हि॥ इति मत्वा ततो देव्या
विस्मृता लोकनिर्जिताः॥ सत्यलोकाज्जहाराशे वेदानादात्स्वये प्रभुः॥ नीतास्त ते न ये वेदस्त इ
यान्नेति रावमन्॥ न ददर्श ततो देव्यः क्वचिदेकत्र संस्थितान्॥ अथ ब्रह्मा सर्वैः सार्वविसेष्टार
णमन्वियात्॥ एजोपकराणो नीता वैज्रा एव भवने गताः॥ तस्मै तत्र प्रेवाधाय गीतवाद्यादिकं क्रि
यां॥ चक्र देवास्तथा गत्वा धूपदीपान्महर्षिभ्यः॥ अथ प्रबुद्धो भगवोस्तद्वक्तिपरितोषितः॥ ददर्श
तान् सुरोस्तत्र सहस्रार्कसमद्युतिः॥ उपकारैः षोडशभिस्संख्या विदुः प्रायदा॥ दंडवत्पतितार
भूमौ तानुवाचा यमाधवः॥ विस्मरुवाच॥ अदो हे सुरगणा गीतवाद्यादिमंगलैः॥ मनोभिल
षितान् कामान् सर्वानेव ददामिवः॥ इष्यस्य प्रोक्तैकादश्यायावद्वैद्यिनी भवेत्॥ निष्ठातुर्यी
शुशुभे यगीतवाद्यादिमंगलैः॥ ऊर्वेति नित्ये मनुजा भवन्ति च यथाकृते॥ तदनुगुणं यस्मा

का. मा.
५

जेतुनोसावकारको॥ नेमत्पियकरानित्येसत्ताधिभंजंतिने॥ पायाच्यावसनीयादिभवद्वि
श्रुयथाकृतं॥ वेदाः प्राग्वार्हतासर्वेतिष्टुदकसंस्थिताः॥ तानानयास्यहेवेदान्दत्तासागर
नरने॥ अद्यप्रभृतिवेदाश्चमंत्रवीजसमन्विताः॥ प्रत्यहेकार्तिकेसासिविष्णुसंस्तुतसर्वदा॥
मत्पश्येपोहमेवायमवामिजलमध्यगः॥ भवन्तोपिमयासांथं समायांतसुरेश्वराः॥ कालेस्मिन्ने
प्रज्जंवेतिप्रातःस्नानेद्विजोतमाः॥ तेसर्वयज्ञावभ्यैःसस्नातास्युर्नसंप्रायः॥ येकार्तिकेव्रते
सज्जंवेतिमनुजाःसदा॥ तेदेहान्तेनयाप्रकृष्टाणामज्जवेनेसदा॥ विष्णुभ्योरत्तरोतेषांतथाक
थेनयामम॥ देयान्वयाचवरुणपुत्रयोत्रादिसंततिः॥ धनवृद्धिर्धनाधस्तनयाकार्यममात्र
या॥ ममरूपधरेःसाक्षात्जीवन्मत्तोत्ययेसदा॥ प्राज्जन्ममरणदेवकृतमेतद्व्रतेमम॥ यद्योक्त
विधिनासम्यक्प्रामाण्याभवतामपि॥ एकादश्यायतश्चाहेभवद्विःप्रतिबोधितः॥ अतश्चैषा
विधिर्नृणांसाजीवर्षादिदामम॥ व्रतद्वयंमम्यगिदेनरेःकृतंसाविध्यकृत्मेनतद्यान्यदस्मि
दानानितीथानितपासियतःस्वलोकादन्त्यवसदासरोतमाः॥१॥ इतिश्रीपद्मपुराणका
र्त्तिकमाहात्म्येःश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेतृतीयाध्यायः॥१॥३॥ ओंश्रीनारदउवाच॥ ओ
त्पुक्ताभवान्विसःप्राचारीतल्पद्रुपधृत॥ एवात्पपातो जलोवेहेमार्काणोयस्यधीमतः॥ सतेक
णलौहप्रेष्ठपयाक्षिप्रवान्निः॥ नावत्सतममौतत्रमेक्येन्यवेष्टायत॥ तत्रापिनममौत्ता
वत्कासारंशाययत्सदा॥ पर्ववसागरेक्षिप्रंजत्रावर्धतविरुतः॥ ततोवधीत्सतंप्रांविस्मृमत्स्य
प्रारीरधत॥ अथतंसकरेष्टात्वाचथरीकृतसागरे॥ तत्राह्वयत्सर्वानिदमाज्ञापयत्प्रभुः
श्रीकृष्णः॥ जलोत्तरविकीर्णोस्तस्यवेदान्प्रमार्गय॥ प्रातयधंत्यराचैवसरहस्याजलातरात
तावत्प्रयागेतिष्ठासिदेवतागणसंपुतः॥ नारदः॥ ततस्तैःसर्वसुतिभिस्सपोबलसमन्वितः॥ उर
दारितास्सवीजस्तेवेदायज्ञसमन्विताः॥ तिष्ठयावन्मिंतंलब्धुंयेनतावदितस्यतत॥ ससंपवत्
धिर्जीतस्तदाप्रभृतिपार्थिव॥ अथसर्वेपिसंगस्यप्रयागेमुनयोपपुः॥ विस्रवेसविधात्रेतलत्रा

का. मा.
६

नवेदान्तेवेदयन॥ लडावेदान्तमश्रांतब्रह्माहर्षसमन्वितः॥ प्रातःसोवाजयेयेनदेवर्षिगणसेव
तः॥ यत्तमेदेवगंधवयसकिन्नरउत्थकाः॥ नियन्त्रदाणवइमोनियातंचक्ररंजसा॥ देवाउचुः दे
वेदेवजगत्रायविताप्रिंशानःप्रभो॥ हर्षकालोयमस्माकंतस्मान्नवरदोभव॥ स्थानेस्मिन्
हिणोवेदात्रष्टायापुनःस्वयम्॥ यज्ञभागान्वयंप्राप्तास्तत्प्रसादाइमापते॥ स्थानमेतदतः
अहंएथियापुणवर्धनं॥ भक्तिभक्तिप्रदेवास्तत्प्रसादाइवतःसदा॥ कालोप्ययंमहाप्राणोत्र
सद्गादिविष्णुद्विहृत॥ दत्तादयकरश्चास्तवरमेनेददस्वनः॥ विष्णुरुवाच॥ समाप्यतन्मतेदेवा
यइवत्रिरुदाहृतं॥ तत्रदस्तलभनेतद्दुस्यदेवमितिप्रयं॥ सूर्यवंप्रेणइवोराजागंगासत्रानयिष्य
ति॥ सासूर्यकन्यायाचैवकालिद्यावैसमेष्यति॥ दातव्रततपोहोमजपपूजादिकाःक्रियाः॥ अ
नेतफलदाःसंतमत्रिध्वकरःसदा॥ ब्रह्महत्यादिपापानिसप्रजैर्मारिजानिबै॥ दर्शनादस्य
तीर्थस्यविनाप्रोयंततत्तत्ताणानि॥ देवत्यागंयथायेवाकुर्वन्तिममसत्रियो॥ मतेनप्रविशन्त्येव

नप्रनेजनीतनराः॥ पितृनदियेष्टाउकुर्वन्त्यत्रममाग्रतः॥ तेषापितृगणाःसर्वयांतितेभक्त
लोकांतो॥ कालेप्येषमहाप्राणःसफलोक्तसदान्ताणो॥ सूर्यमकरगेप्रातःस्त्रायिनोपाप
नापूनःमकरस्थेखैमाचेप्रातःस्नानंप्रकुर्वन्तो॥ दर्शनादेवपापानियांतिसूर्ययथातमः
सलोकात्समीपत्वंसुपत्वंत्रयंकामात्॥ त्वाणोदास्याम्यहःस्नानेमाचेमकरगेखै॥ पूषेस
नीचराःसर्वेष्टाधुंवचनेमम॥ बधरीवनमध्येहंसदातिष्ठामिसर्वदा॥ अन्त्यत्रदशुभिवर्धे
स्तपवाप्यतेफले॥ तत्रतद्विवसेकेनभवद्भिःप्राप्यतेसदा॥ स्थानस्यदर्शनेतस्ययेकुर्वन्तिनरो
तमाः॥ जीवन्मत्तास्तदातेषुपापेनैवावतिष्ठति॥ सतउवाच॥ एवंदेवान्देवदेवस्तउक्तातत्रैवो
तर्धानमगात्सवेधाः॥ इमोकथांश्राणुयाद्धानरोतुमोयःआबयेहापिविष्णुदेवतसःसतीर
थराजंहरिवल्लभंभगत्वाफलेतत्समवाप्नुयाच्च॥॥॥ इतिश्रीपद्मपुराणेकार्तिकमाहात्म्ये
श्रीकृत्स्नसत्यभामासंबोदेवतर्थाध्यायः॥॥॥ ध॥ ओंष्टुगुरुवाच॥ ओंमहाफलंत्वयाप्राक्तं

का. मा.

सुनेकार्तिकमाचयोः॥तयोःस्तानविधिंसम्यप्रियमानयितारद॥उद्यापनेविधिंअहियथा
वस्यमानस्यमे॥नारदउवाच॥तेविस्तरंशुजातस्वनाज्ञातेविद्यतेतव॥तथापिवदतःसम्यग्मा
हात्म्येष्टाणवैप्रभो॥अधिनस्यतमासस्ययाशुलौकादश्रीभवेत्॥कार्तिकस्यवृत्तान्येतत्त
स्याज्यदीदतेदितः॥रात्रौतर्पणशुशुषायासन्निष्टेषुसदावती॥नेत्रतांशुवनेहासाहृदिःसोद
कपूजनः॥दिवासंध्यासकणस्यस्यस्यउदंसुखः॥अंतर्थायत्तगोभूमिंपिरयास्त्रियवास
सा॥वक्रंनिष्ठभयत्तेनहीवेनोष्ठासवर्जितः॥ज्योत्स्नपुरीषंवेरात्रौवेददितामावः॥गृही
तपिअष्टोत्पायगृहीत्वाशुसमन्त्रिका॥गंधलेपलप्यकरंशौचंज्यदीदतेदितः॥पक्वालिगे
गुदेयंचत्रिचामेदपाचोभयोः॥द्विसप्तपादयोःगृहिणांशौचमुच्यते॥पतद्देदिगोशौचंअ
हचारिवनस्ययोः॥यतेष्टुतर्पणंरात्रौतदर्थंशौचमुच्यते॥तदर्थंरोमिमार्गस्यंसीशूडा
णोतदर्थं॥शौचकर्मविहीनस्यसकलानिष्कलाःक्रियाः॥मत्तप्रादिविहीनस्यमत्री
नपानदाःसरताः॥दत्तजिह्वाविशुद्धिचततःज्योत्स्नयत्तनः॥आयुर्वलेयशौचवर्चःप्रजापपुत्रा
सुनिव॥अस्यप्रतोचमेधोचत्तेनोदेहिवनस्यते॥इतिमंत्रंममृचायंहादशौगुलयोगृही॥समि
धःदीर्घस्वस्त्यादेःषोडशोर्विना॥प्रतिपदशौचंशुशुषायासन्निष्टेषुसदावती॥चंद्रसूर्योपरा
गेचनज्यदीदतेतथावने॥ततोविलोःप्रावस्यायगृहंगच्छेत्प्रसन्नधीः॥गंधपुष्पादिनांमूलानरही
त्वाभक्तितत्परः॥तत्रदेवस्यदीपादीनुपचारान्प्रत्यक्षक॥मत्तास्तत्वापुनर्नवाज्यदीपा
दिसंगले॥तालवेनस्तदंगादीन्निपुक्तास्तर्ककान्॥पुष्पैर्धूपैस्तोत्रैर्गीयकानपिचा
र्वयेत्॥देवालयमानपरायतस्तेविष्णुमूर्तयः॥तपोसियज्जदानानिष्कानादिपुनगद्गरोः॥वसिष्ठा
निकलौयस्मादोक्तादानेकलौपुगे॥कथंचससिदेवेषामयापुष्टुपाथिव॥विलोरेवतदा
प्रातर्मंडकिपरितोषितः॥नाहंवसामिषैर्जुहोन्नवाहंयोगिनोहृदि॥मज्जनायत्रगायंतितत्र
निष्ठाभिनारद॥तेषांपूजादिकंगंधपुष्पादिक्रियतेनरे॥तेनप्रीतिंपरोयांतिनतथातत्प्रपूज

का. मा.
८

नात॥ सत्पुत्राणां कथा श्रोतं मद्रज्ज्ञानो च गायने॥ न गच्छेति न रासूपास्ते मे देव्या भवंति हि
पूरीषतलसीवैवमन्त्रिकाशान्मलीभवे॥ केतकी मनि पुष्पे च नैवा च्यं प्रकरः सदा॥ गणो
पूतलसी पत्रैर्गो नैवत हर्वयः॥ मुनि पुष्पे स तथा सूर्यं लक्ष्मी कामो न चार्चयेत्॥ मंत्रहीने क्रि
याहीने भक्तिहीने सरे श्वर॥ यत्पूजितो मया देव परिपूर्णो तदस्तु मे॥ ततः प्रदक्षिणे कृत्वा देव
त्पूजयत्यव॥ पुनः क्षमापयेद्देवं गायनाद्यं समर्पयेत्॥ शिवस्य विसारपि पूजनादिकं कुर्वेति
सम्यग्प्रशिक्षा कर्तव्ये॥ विधुतपापाः स्मृत सर्वजास्ते प्रयाति विसा भवने मनुष्याः॥ ॥ ॥ अति श्री
पद्मपुराण कार्तिक साहाय्य श्री कृष्ण सत्य भो संवादे पंचमोऽध्यायः॥ ५॥ ॐ नारद उवाच
नाडिद्वयावशिष्टा यो रात्रौ गच्छेजला प्राये॥ तिलदही दितेः पुष्पैर्गंधैः सहितैः प्राचिः॥ मानु
षैर्देवा वा तैश्च नद्या मय च संगमे॥ क्रमाद्दृष्ट्वा एते प्राणं तीर्थं नंत फले स्मृतं॥ विष्णुं स्मृत्वा ततः ऊ
रुं कुरु कुरु भवतु सव॥ तीर्थं हि देवता भ्यश्च क्रमादर्चा शिदा पयेत्॥ नमः कमलनाभाय नम
स्ते जलप्रायिने॥ नमस्तु तत्तुषी के प्राशु हाणा र्घ्यं नमोस्तुते॥ वेङ्कटेश्वर प्रयागे च तथा बाधि
रिकाश्रमे॥ यतो विसुविचक्रमेत्तथा नित्यं पदं॥ यतो देव प्रवृत्त नो यतो विसुविचक्रमे॥ तैरेव
सहितः सर्वं मुनिर्वदन्वाच्यतः॥ कार्तिके हं करिष्यामि प्रातः स्नानं जनार्दन॥ प्रीत्यर्थं तव दे
वेषा श्री रामोदराधया॥ सद्ध्यात्वा च देवेषु जले स्निग्धान् मयतः॥ तव प्रसादात्पापं मे दामो
दरविनश्यत॥ नित्येनेमि त्रिकैः कृष्ण कार्तिके पापनाशने॥ एहाणा र्घ्यं मया दत्तं दनुजैर्दुनिस
दन॥ अतिना कार्तिके सा सि स्नानं विधिवन्मम॥ एहाणा र्घ्यं मया दत्तं राधया सहितो हरे॥
स्मृत्वा भागीरथी विसुं शिवं सूर्ये जले विप्रैः॥ नामिमां जले तिष्ठन् प्रतीयाया घया विधि॥ ति
लामलकक्षणेन शुही स्नानं समाचरेत्॥ वनस्थानो यती नो च तलसी दल मन्त्रिका॥ सप्तमी द
प्रीनवमी द्वितीया दशमी पुष्य॥ त्रयोदश्यां च न स्नायाद्वात्री फलतिलैः सह॥ प्रादौ ऊर्ध्वं नला
स्नानं मंत्र स्नानमतः परं॥ स्त्रीशूद्राणां न वेदाङ्गैर्मंत्रैस्तथापुत्राणां जैः॥ विधाभेदेव कार्यं यसा

20

21

का.सा.
१

इष्टेवर्जयेकार्तिकव्रती॥ देववेदहिजातीनां गुरोव्रतिनां तथा॥ श्रीराजमहतोतिदोवर्जयेक
र्तिकेव्रती॥ प्राणपेगवामिधेवर्णीफलेर्जवीरसामिधम॥ दिजव्रीगरसासर्वेवलवणंभूमिजेतथा
तामपात्रस्थितेराचंजलेपल्लवसेस्थिते॥ आत्मार्यपाचितेचात्रेसामिधेतत्सुतेबुधैः॥ ब्रह्मचा
रुत्पथःसप्तःपञ्चवल्पातुभोजने॥ चतुर्थकालेभोजीतऊर्ध्वदेवंसदाव्रती॥ उर्जशुक्लवर्तदेषु
तेलाभ्यंगेचकारयेत्॥ अन्यत्रकार्तिकेसासितेलाभ्यंगेनकारयेत्॥ पलाण्डलप्रातेष्टुभेच्छाक
गुंजनेतथा॥ नालिकासूलिकाचैववर्जयेत्कार्तिकेव्रती॥ अलातुंचापिष्टुताकंऊषाण्डहृती
फलं॥ कलिंगेवकापिष्टेचवर्जयेवैसवाव्रती॥ शुभिदष्टेचकाकैश्चसूतकात्रेचवर्जयेत्॥ द्विपार
चितेचदग्धात्रेनवाद्यादिसवाव्रती॥ एतानिवर्जयेद्विज्ञेयव्रतीसर्वव्रतेषुपि॥ कृच्छादिकेचऊर्ध्व
तस्वशास्त्राविस्तृतये॥ क्रमात्कृष्णाण्डहृतीवृत्राकैर्मूलकैतथा॥ श्रीफलेवकलिंगेचफलं
श्रीकार्तिके॥ नमोभक्तिमतामृतमहादेव्युधिपतिरच्यते॥ नमोभक्तिमतामृतमहादेव्युधिपतिरच्यते॥
र्जयेत्किंचिद्विदिसुग्रीतयेनरः॥ तत्पुनर्वीक्षणोदन्नाभक्षयेत्सर्वदेवहि॥ पयमेवहिमातेपिऊर्ध्व
देनियमान्व्रती॥ हरिजागराणेतत्रप्रबोध्येनकारयेत्॥ यथाज्ञकाराण्डहृत्कार्तिकव्रतिनेतर
था॥ समहताःपलायेतेगदामिहार्दितायथा॥ वरंविस्वतंत्येतत्रयज्ञप्रातेयाजकं॥ यत्तैश्चप्रा
यात्सर्गेवैऊर्ध्वकार्तिकव्रती॥ भक्तिमन्निप्रदानोदयानिदेवाणिभूतले॥ वरंतितानिसतते
कार्तिकव्रतकारिणि॥ दुःसप्रेडफुतेकिंचिमनोवाक्क्रायकर्मजं॥ कार्तिकव्रतिनेदृष्टाचिर
लयंयातितत्तणात्॥ कार्तिकव्रतिनोपुंसांविस्ववाक्यप्रणोदिताः॥ रत्नोर्ज्वेतिप्राज्ञाधारज
नेकिंकरायथा॥ विस्वव्रतकरानित्यंयत्रतिष्ठेतिप्रजिताः॥ ग्रहभूतपिप्राचायानेवतिष्ठेतिनर
वै॥ कार्तिकव्रतिनःप्राण्ययोक्तव्रतकारिणः॥ नसमर्थोभवेद्वक्तुंब्रह्मापिहिवतमीवः॥ वि
सुप्रियंसकलकल्मषनाशनेचसत्पुत्रपौत्रधनधान्यविष्टेकारि॥ उर्जव्रतेसनियमंऊरुते॥

11

26

27

34

28

20

का. मा.
१३

त्वालोत्रेयवक्रमे॥ श्रीगुरुवाच॥ ॐ नमो देवाय देवाय यमस्वकायकपर्दिचायकपर्दिने॥ विप्र
रक्षाय पूर्वाय नमो धकनिसदन॥ विष्णुपायातिरूपाय वद्वरपाय प्रोभवे॥ यत्तविधं सकर्षेययज्ञा
नोफलदायिने॥ कालांतकायवालाय नमो सोमिधराय च॥ नमो ब्रह्माशिराहर्षे ब्राह्मणान
मानसः॥ नारदः॥ एवं स्तुत्याततः प्रभुर्धिवर्तमानजगादह॥ सैरुवयनज्जालो विलोकीदहन
हमो॥ वरेवरयभोज्यस्तुत्या श्रीनोस्मितेनया॥ ईदस्य जीवदोनेन जीवेति त्वेप्रयात्रज॥ गुरुः
यदित्तोसिदेवत्वेपाहो देशरणगतं॥ अग्निरेव प्रामंयाति भालनेत्रसमद्वयः॥ ईश्वरः॥ पुनः प्रवे
प्रामायाति भालनेत्रं कथं शिवा॥ एतत्त्वत्साम्यहं हरेयथेनैवपीडयेत्॥ नारदः॥ इत्युक्त्वा ते
करेकात्वा प्रादिपञ्चवणामसि॥ सतस्मिन्सिंधुगंगायाः सागरस्य च संगमे॥ तावत्सवालरूप
त्वेमगात्रवद्वतापानः॥ रुदतस्तस्य प्रावृत्तं प्राकम्पद्वराणि मद्भुः॥ स्वर्लोकः सत्यलोकश्च त
लसंदेहपीडितोत्तरे॥ द्वाववाहुव्यकस्योवाशिर्वैरुदित॥ निश्चिन्तित्वेवोपातिचयेन संगेरेद्वि
वीत॥ समद्ववाच॥ भोज्यसिंधुगंगायां जातो वैममपुत्रकः॥ जातकर्मदिसेरुकराकरुषास्य
जगद्गुरोः॥ नारदः॥ एवं वदति पाथो सवालः सागरात्मजः॥ ब्रह्माणमग्रहीतुर्वैविधुनेतं मद्भु
मद्भुः॥ धृतस्तस्य ते कर्चनेत्राभ्यामगमजले॥ कथं चिन्तकृत्वेन ब्रह्मा प्रोवाच सादरे॥ ब्रह्मा
नेत्राभ्यां विदुतेयस्मादेनैव जले मद्भुः॥ तस्माज्जले थर इति व्यातो नास्त्राभत्वसौ॥ अधुनैव प्रात
रुणः सर्वशास्त्रार्थपारगः॥ अथ सर्वभूतानां विना रुद्रेभविष्यति॥ यत्तस्मिन् राड्डुतस्तत्रेदानी
गमिष्यति॥ नारदः॥ इत्युक्त्वा शक्रमाह्वय राज्येते चाभिषेचयेत्॥ ग्रामे च सरितो नाथे ब्रह्मा तथा
नमन्वगात्॥ यथा तदृशी नोत्फुल्लनयनः सागरस्तदा॥ कालनेमिसतो वृंदो तद्भयार्थमयाचत॥
ते कालनेमिप्रमाणास्ततो सरास्तसौ सतो तो प्रदधुः प्रहृषिताः॥ सचाप्येता व्याप्य सहृदरा न्व
प्रीयाणां सगो शक्रसहायवान्वली॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमाहात्म्ये श्रीकृष्णसत्य

30

31

का.सा.
१५

भासंवादेनवमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ओं नारदः ॥ ओं ये देवैर्निर्जिताः पूर्वदेव्यापातालसंस्थिताः ॥ ते हि भू
माणलेयातानिर्भयास्तेत्युपाश्रिताः ॥ कदाचिच्चित्राशिरसंदृष्टारान्देवैर्यरात् ॥ पप्रक्षुर्भार्गव
ब्रह्मन्केनेदंविहितेप्रभो ॥ भार्गवस्तस्यचशिरसेदेवहोः ॥ शृणुमहि ॥ अमृतार्थेसमंइत्यमयनेदेव
कारितं ॥ एतोपहराणंचैवदेव्यानांचपद्माभवं ॥ तस्युत्पाकोपरदोक्तोऽपि तमयनेतदा ॥ हतंसेप्रे
षयामासयः समंशक्रसंविधौ ॥ हतविचिष्टपेयनाहधर्माप्राप्यडलंभसा ॥ गर्वादावर्चमोलिस्तं दे
वैंदेवाक्यमब्रवीत् ॥ यस्मिन्उवाच ॥ जालंधरोऽखितनयः सर्वदेव्यजनेचरः ॥ हतोहंप्रेषितस्तेनसयदा
हृष्टाणुषतत ॥ कस्मान्नयाममपित्तमयितः सागरोद्विगा ॥ नीतानिसर्वरत्नानित्यानिशीघ्रेप्र
यस्यनः ॥ नारदः ॥ इतिहृतवचः ॥ अत्वाचिसिन्धुविदप्रापिपः ॥ उवाचयस्मरेत्तदंभयरोषसमन्वितः
इत्तुवाच ॥ अणहृतमया सर्वमयितः सागरोयथा ॥ प्रदयोमइयात्रलास्तकुटिस्थास्तथाकृता

विस्तरे ॥ नारदः ॥ इत्येविसर्जितो हृतस्तदिन्द्रादयमदृते ॥ तदिन्द्रवनेदेव्यराजयाकथयत्तदा ॥ तत्रि
प्राम्यतदादेव्यारोषात्प्रसूयिताधरः ॥ उवाचयमकरोत्तर्णं सर्वदेवजिगीषया ॥ तदेव्यारोषेरेदं
दित्यः पातालतस्तथा ॥ दितिजाः प्रतिपद्यंतशतशः कोटिप्रासदा ॥ अथसंभनिसभायैवला
दिपतिकोटिभिः ॥ गत्वाचिचिष्टपेदेव्यानेदनाधिहितोभवत् ॥ निर्धपुस्तमरावत्पादेवापुडायदे
सिताः ॥ उवाचनमावृत्त्यानिष्टदृष्टादेव्यवलेमहत ॥ ततः समभवपुंड्रेदेवदानवसेनयोः ॥ तसुलैः
परिचैर्वाणैर्गदापरशुशक्तिभिः ॥ तेन्योन्यंसमुधावैतो जघ्रंतश्चपरस्परं ॥ ह्येतामभवतासेनैरु
धिरौचपरिप्लुते ॥ पतितेः पात्यमानैश्चगजाश्चरथयन्त्रिभिः ॥ व्यराजतरणैर्भूमिः संधामपटलैरि
व ॥ तत्रपुंड्रेहृतादेव्यभार्गवः समजीवयत् ॥ विचयाभरतजीविन्यामंत्रितैस्तोयविंशुभिः ॥ देवान
यितथापुंड्रेतत्राजीवयदेगिराः ॥ दिव्यौषधीः समानीयदोणोदेः सपुनः पुनः ॥ दृष्टादेवान्दत्तात्सु

32

33

का. मा.
१६

३६
ष्मामिपुडायातिवराचितः॥ श्रीरुवाच॥ अहंतेवहमातायमक्तावचदिसर्वदा॥ तत्कथंतेममभा
तापुदेवधःकृपानिधे॥ श्रीभगवानुवाच॥ इदंश्रुमभयन्वाचुःप्रसादोवचनादिति॥ श्रीत्वाचतव
नैवायंममवधोजलंधरः॥ नारदः॥ शत्रुतामरुगुरुदोशंस्वयंकमदासिभूत॥ विमूर्धगाययो
योडुंयत्रदेवाःस्तुवंतिते॥ प्रधाराणानुजातुप्रपदवातप्रपीडिताः॥ वात्पाविवर्तितादेत्यावभसः
वियथाचना॥ ततो जलोधरोहृष्टादेत्यान्वातप्रपीडिताः॥ उहृत्यनयनेक्रोधात्ततो विसृंसमभ्या
गात्॥ ततःसमभवपुंड्रं विसृदेत्येदयोर्महत॥ प्रकाशं ऊर्ध्वतोर्वात्मनो निरवकाशयत्॥ विम
देत्यसावाणैर्धर्मजैश्चैवतर्हयान्॥ विष्टेदतेचरुदयेवाणेनैकेनताडयत्॥ ततोदेत्यःससत्पत्य
गदापाणिपुनरावित॥ अहृत्यगरुडंमृध्रिपातयामासभूतले॥ विसृगंदांस्त्वडेनचिष्टेदेत्यभ
पतेः॥ तावत्सहृदये विसृज्यानहृष्टमृष्टिना॥ ततो जलोवाहपुंड्रेनपुण्यंतेमहाबले॥ वाहभि

नसिवर्तते॥ जलंधरः॥ यदिभावकतुष्टोसिवरमेनेददस्वमे॥ मद्रगित्यासहसरांमहुहेसगाणोवा
स॥ नारदः॥ तथेत्युक्ताभगवतासर्वदेवगणैस्सह॥ जलंधरेनामपुरमगमद्रमयासिह॥ जलंधर
पुदेवानामधिकारेसदानवान्॥ स्थापयित्वासहर्षःसत्पुनरायान्महीतले॥ देवगंधर्वसिद्धे
यत्किंचिद्वत्सतमे॥ तदात्मवशंगेकृतातिष्ठतागरनेदनः॥ पातालभवनेदेत्यनिरुंभंसम
हाबले॥ स्थापयित्वासषोषादीननयद्रुतलेवशी॥ देवगंधर्वसिद्धौचायद्वरात्समानवान्॥
स्वपुरेनगरान्कृत्वाशशासभवनत्रये॥ एवंजलंधरःकृत्वादेवान्स्ववशवर्तिनः॥ धर्मरापालया
मासप्रजाःउत्रानिवौरसान्॥ नकाश्चिदाधितोनेचडः॥ वितो नकृशस्तदा॥ नदीनोहृष्यतेतस्मि
त्यमीराज्येप्रणास्यति॥ नारदः॥ एवंमहीशासतिदानवेदेधर्मरासम्पत्कयडस्रयाहं॥ कदा
चिदायात्ययतस्यलक्ष्मीविलोकिते श्रीरमणं वसेवितम॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणकार्तिक

३४

कमाहातेयजलेधरोपात्वा नेजलेधरवरदानेनामैकादशैवाथायः॥१॥॥ॐ नारदः॥ॐ सप्तोसं
सृज्यविधिवद्दानवैर्दोतिभक्तितः॥संश्रुत्यतदावाचपुनर्जगादत्पसत्रम॥कृतश्रागम्यतेब्रह्मन्वि
विद्भुंनयाऊचित॥यदर्थमिहवायातस्तदासायमोमनेः॥सूतउवाच॥इत्युक्तोदैत्यराजेनना
रदधिमहातयाः॥दैत्यैरुमभितनयैवचनेसमभाषत॥नारदः॥गतःकैलासशिखरेदैत्यैर्दोह
यदृष्टया॥तस्मयामहासीनेरुष्टवानसि श्रेष्ठकं॥योजनायुतचिह्नोर्गोकल्पवृक्षमहावेन॥का
मयेवशानाकीर्णोचिंतामणिस्तदीयजे॥तदष्टमहदाश्चर्यवितर्कमेभवत्तदा॥कापीरुप्रोभने
हृदिस्त्रिलोचनोवानेवेतिच॥तावन्नवापिदैत्यैरुमहद्भिःसंस्तरतामया॥तद्विलोकनकामोहंत
त्तात्रिधमिहागतः॥त्वत्तस्मद्भिर्मोयप्रपन्नो रत्नरहितेप्रचं॥कलयौशिखादन्यस्त्रिलोक्य
नसमृद्धिमान्॥यस्योलावणजलधोनिमप्रसृताननः॥सर्वीर्यमसुखैर्वेतयाकन्योपमीयते

[illegible]

का. मा.
१५

सर्वधारते ॥ आद्यां मोमहादेवावादिने समपगतः ॥ महादेवो वचः ॥ अथाब्राह्मणाय तदा ब्रवी
त ॥ १७ ॥ पुरुषः ॥ तथा मोवाधने सा मिन्द्रा मचास्मि सर्वथा ॥ किं भूमे महादेवन वत्ता पयसवत
ईश्वरः ॥ भक्त्या बान्धनः श्रीं मोसंते हस्तपादयोः ॥ सपिबे नैव मात्तप्रः खादिने पुरुषः सुके ॥ ह
स्तपादोद्भवं मोसं शिवः शेषे यथा भवतः ॥ एषा शिवो यो धेते स प्रसन्नस्तदा शिवः ॥ पुरुषे भीमका
मीणो नमवाच स विस्मयः ॥ ईश्वरः ॥ ते कीर्तिमो वसंते सोसिममवहा परः सदा ॥ त्वदर्थं यत्नं कुर्वेति नै
व ते सन्निपेयं कसः ॥ नारदः ॥ तदा प्रभृति देव शहारी कीर्तिमस्तु स्थितः ॥ नार्थं यती हयत्सुर्वेतेषा
मर्वा त्रया भवेत् ॥ ततस्तदा उच्यते देव जातमात्मानमस्मिन्निति मन्यमानः ॥ समेत्य सर्वं कथयामा
भूवजले धराये शविचेष्टिते यतः ॥ १८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकेय महात्म्ये श्रीकृष्णसन्ताने भासा
सेवादेजले योपाध्याने द्वादशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ नारदः ॥ जले धरत्नतस्तुत्वा कोपाकुलितमा
नसः ॥ निजैर्गामा प्रदेत्तान्ते कोटिभिर्भूतिना विभुः ॥ गतस्तुत्या गतः प्रकोटद्वयं विस्मये भवत्
सुगुह्यापतस्तुमावगात्तयवलागस्तदः ॥ इत्येवमहात्मनो विना विना नितिशितस्तदः ॥ प्रसन्नो भवत्
स्तोत्रं प्राह श्रीवैद्ययाचनाः ॥ तस्यैव गेन दहृष्टो देवाः शक्र उवाच ॥ २० ॥ अलक्षितास्तु राजगमः शु
लिते ते विजितः ॥ देवाः ॥ नजनामिकये वद्यदेवा यन्निमो प्रभोः ॥ ततस्तदहं एवायं यजहि सा
गरनेदने ॥ नारदः ॥ इति देववचः ॥ अथाप्रहस्य पुरुषमभुजः ॥ महाविस्मयमागत्य वचने च दमब्रवी
त ॥ ईश्वरः ॥ जले धरकथं विस्मयं हतः संगरेतया ॥ तदुहं वाधियातो पितृक्रावैजगत्मात्मनः
श्रीभगवान् ॥ तवोशंसे भवत्वा सुभातत्वा सुतया श्रियः ॥ नम्रयानि हतः संयित्व मे तेन हि दा
नये ॥ ईश्वरः ॥ नालभेमि महोतेजाः शस्त्रास्त्रैर्वधते मया ॥ देवैः सह स्वतेजोः शः शस्त्रार्थं दीयते म
म ॥ नारदः ॥ अथ विस्मयमावादेवाः सते जासिदुस्तदा ॥ तान्येव मागतानी शोदृष्ट्वा खेव महस्तदा
तेनाकरोत् महादेवः सहसा शस्त्रसुतमे ॥ वक्रं सदृशं नेनामज्यालामालातिभोषणं ॥ तेनः शेषेण
वतदा वज्रं चकृतवाह्वरः ॥ तावज्जलो धरोदृष्टः कैलासतटभूमिषु ॥ हस्त्यश्चरथपत्नीनां कोटिभि

40

41

का. मा.
॥

परिवारितः॥ तं दृष्ट्वा ललितानामर्देव सर्वे यथा गते॥ गणाश्च समनस्येन पुडायाति त्वरा चिताः
नेछरुदसेनानीमात्यस्तत्राश्वानया॥ अवेते कर्मणा सर्वे कैलासापुडुडर्मदाः॥ ततः समभवद्यु
डेकैलासापत्यकाभवि॥ प्रमयाधिपदेत्यानीचारेण सत्तासंजले॥ भरीमदेगशावाद्यैर्निःस्व
नेर्लामहर्षणेः॥ गताश्चरथप्रदेष्टुनादिताभूयैकमयत॥ शक्तितोमरवाणाद्यैर्मसलप्रास
पट्टिसेः॥ अगजतनमः॥ एणं सत्ताभिस्संहतेयथा॥ निहतेरयनागायपनिभिर्भयराजत॥ व
चाहृतस्यशशिनः॥ शकलैरिवसंहता॥ प्रमयाहृतदेत्यौचैर्देत्याहृतगणैस्तथा॥ वसास्तप्त्रो
सपेकाद्याभूरगम्याभवत्तदा॥ प्रमयाहृतदेत्येयानागम्यः॥ समजीवयत॥ पुड्येयते पुनश्चैव
मृतमेजीवनीचलान्॥ तदृष्ट्वा व्याकूलो भूत्वा गणा सर्वभयान्विताः॥ शशेर्देवदेवायतत्सर्वे श
कवेष्टिते॥ अथ रुदमवात्कृत्या सावभवातिभीषणा॥ तालजेवदरीवक्रास्तनापीडितभूरुहा
गविरुष्टिस्तुनागोत्तरेन्दुमवदनाह्वोव्रजं पुडुडर्मदाः॥ अथ मजतदत्यानास

नागणभयादिता॥ वायुवेगहतापुडुडर्मदाणीत्तणसंरुतिः॥ भग्नगणभयात्सेनादृष्ट्वा सर्व
पुतायपुः॥ निसमसम्भसेनात्यौकालनेमिष्टवीर्यवान्॥ अयस्तेचारयासासर्गणसेनामहा
बलाः॥ संवतः शरदधीणिशरदधीवचलारुहाः॥ ततोदैत्यशरोचारेणप्लभानामिवप्रजा
रुरुधुःखेरिणः॥ सर्वागणसेनाप्रकम्ययन्॥ गणाः शरशतैर्धित्वा रुधिरसाववर्षिणः॥ व
यसेते किंशकाभासानप्रजायतकिंवन॥ पतिताः पात्यमानाश्चुष्टिचित्रास्तथागणाः॥
त्यक्तासेनामभूमिते सर्वेपि विमवाभवन्॥ ततः सप्रमसबलेविलोकापशैलादिलेबादरका
र्षिकेयाः॥ चराचितादैत्यवरात्सह्यनिवारयासासरमर्षणास्त॥॥ इति श्रीपद्मपुराणे
कार्तिकमाहात्म्ये जलेधरोपाख्याने त्रयोदशोऽध्यायः॥॥ ॥ ३ ॥ ओं नारदः॥ ते गणाधिप
ती दृष्ट्वा नेदीगणेशधामखाः॥ अमर्षादभधावेतद्वद्वपुडायाडर्मदाः॥ नेदिनाकालेनाम

का. मा.
२.

स्वसमो लम्बोदरस्तथा ॥ निरुंभः धाम खेवे मद्भय धावंत देहिताः ॥ निरुंभः कार्तिकेय
 स्यमपूरं पंचभिः शरैः ॥ हृदि विद्याय वेगेन मूर्द्धितः सपपात ह ॥ ततः शक्तिधरः शक्तिं याव
 जग्राह रोषितः ॥ तादृशितसो वेगेन मूर्द्धितः शक्त्या तमता डयन् ॥ ततो नंदी शरो बाणः कालने
 मितवधात ॥ समभिचरुयात्केतु श्रीशरसि मश्चिनत ॥ कालने मितु संक्रोधा धनुचि
 क्रेदने दिनः ॥ तदपास्य सपूरलेन ते वरस्य रुद्रं ॥ स सुलभिन्न हृदये रुता यो हतसार
 धिः ॥ श्रेः शिखरमारुह्य शैलादि सोपिता डयत् ॥ प्रथमं भाग्यो शस्यत या मूषक चारु नै
 पुथ्यमानौ शरवातेः परस्परमविध्यते ॥ गंगो शस्तनदा सहसा व्याण घृष्टा गणाधिपे ॥ मूषकं
 वशिभिर्विध्यन्नादजलदमूनः ॥ मूषकः शरभिर्गंगुक्रोशं कृच्छेदतः ॥ लम्बोदरस्य पतित
 पदाति सवत्रप ॥ ततो लम्बोदरः समं हतापरशना हृदि ॥ प्रपातयन्नराभू सो मूषकं चारु नै

तपोमानमालाचयवारभद्रमहाबलः ॥ अभ्यधावत वेगेन भनं काट ॥ तदा ॥
 भैरवश्चापिवेतालायोगिनी गणः ॥ पिशाचा शिनी रंगो गणायुधितमन्त्रपुः ॥ ततः किलकिर
 ताशब्दैर्हिं हनादे सुचर्मैः ॥ विनादितैः समुद्रैश्च युधिवीर्यसमकम्पत ॥ ततो भनान्यधावंत भद्र
 धंतिवदानवान् ॥ उन्मत्तिनियतं तिस्रनन्दतश्चरणंगने ॥ नंदीव कार्तिकेयश्च समाश्रयत रा
 नितौ ॥ निजघ्नत रणे दैत्या निरंत रशरोत्करैः ॥ शिखरभिन्नहृते दैत्यः पातितैर्भद्रितैस्तदा ॥ व्याक
 लासामवेत्सेना विषण्ण दनानदा ॥ प्रविडुस्तान् दामेनां दृष्ट्वा सागरनेदनः ॥ रथेनातिपताकेन
 गणानभिमुखो ययौ ॥ हस्त्यश्चरथसत्रादाः शोखभेरीस्वस्तदा ॥ अभवत्तिहनादाश्च सेनयोरुभ
 योस्तथा ॥ जलंधरशरवाते नीहारपटलैरिव ॥ घावापथि व्यारश्चिन्नमनेतः समपयत ॥ गंगो
 पंचभिर्विद्धां प्रोलादिनवभिः शरैः ॥ वीरभद्रं च विंशत्याननादजलदस्वनः ॥ कार्तिकेयस्तदा
 दैत्यं शत्रुविद्याय सत्वरः ॥ ततः क्रोधपरीतातः कार्तिकेयं जलंधरः ॥ कार्तिकेयस्तदा दैत्यं

का.मा.
२१

005581

शत्रुणा विद्याथसत्वरः॥ विद्यायां शक्तिनिर्भिन्नः किं विद्या उल्लमानसाः॥ गदया ज्ञाऽयामास सा
वभूमितले यतत॥ तथैव नंदिने कोपादयात यतभूतले॥ ततो गणेश्वरः क्रोडो गतो परप्रनादि
नत॥ वीरवद्विभिवागो हृदिविद्याथदानवं॥ सप्रभिक्षिहृयां केतयवृक्षे च विष्टिदे॥ ततो
क्रोडो देत्येडः शक्तिमयम्यदरुणान्न॥ गणेशो यात यामास रयसन्धे समा रुहन्॥ अभधा
वने योगेन वीरवद्वरुषान्वितः॥ ततस्तौ सूर्यसंकाशौ पुपुधते परस्परम्॥ वीरभद्रस्ततस्त
सहयान्वाहोरयात यत॥ धनुश्च विष्टिदेदेत्यः पद्मे परिचापुधः॥ नारदः॥ स वीरवद्वेत्तर
याजघानाभिगम्य देत्यं परिवेन मूर्धितः॥ सवायि वीरशतिश्चित्रमूर्धा यपातभूमौ रुधिरस
मद्भिरन॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमाहात्म्ये जलंधरोपाख्याने चतुर्दशोऽध्यायः॥
नारदः॥ ओं पतितं वीरभद्रं तदृष्ट्वा वीरगणामभ्यात॥ प्रागद्युते रणो हित्वा क्रोशामास हे
पुत्र॥ अथ कोवाहले श्रुत्वा गणेशं चरुणो वरः॥ अथ यादवमण्डपं गच्छन् शिरः शिरः शिरः
रुदमायात भालाया सह नादगणाः पुनः॥ तदृष्ट्वा सगरदेत्या विजृम्भ शरैर्विष्टिभिः॥ दत्तौ
शुभीषणो दृष्ट्वा सर्वे वैव विद्रुदुः॥ कार्तिकव्रतिने दृष्ट्वा यात कानी हत उयात॥ इत्येजलंधरो
देत्या विद्रुता न्येत्यसंगरे॥ रोषादवधश्चापीशं मुच्यमाणः सहस्रशः॥ निसंभसंभप्रमखा
कालेनेमिबलाहकाः॥ त्वष्ट्रो माप्रपंचश्च समरश्च शिवेयपुः॥ बाणधकारसंघेन दृष्ट्वा गणव
लं शिवः॥ बाणजालमवच्छिद्य सचो गणोन्नमः॥ देत्योश्च बाणवात्याभिः पीडितान करोतु दा॥
प्रवणबाणजालौघे यात यतभूतले॥ मुद्गरो मास्तदा कायाश्चिरः परप्रनादि नत॥ बलाहके
स्य शिरः खट्वो गेना करोहि धा॥ बद्धावच समंदेत्यं पाशेनाप्यहनदुवि॥ दृष्ट्वा मेतदृताः केचित्के
चिद्बाणो निर्वाकृताः॥ नशे ऊरुसराः स्याते गजासिंहादिताश्च॥ ततः कोपयरीतमाक्रोषारुदे
जलंधरः॥ प्राह यामास समरे तीव्राशानि समसवनः॥ जालधरः॥ यद्वा स्वाद्यमया सार्धं किमेभि
र्विहितैस्ते॥ यश्च किंचिद्वलेते स्मितहृदो यजघाधर॥ नारदः॥ इत्युक्त्वा बाणसप्रत्याजघान दृ

46

47

का. मा.
२१

48

वमधजे। तानप्रप्रशितेवाणैश्चिद्वेदप्रहसत्रिव। ततोऽह्यौधजैश्चपुत्रिद्वेदसप्रभिः॥ स
चित्रधन्वाविद्योगदामुपस्यवेगवान्। अथवाचश्चिवस्तत्तद्वदोवाणैर्दिधाकरोत्। तथापि
सृष्टिमयस्ययोरुदजिद्योसया। तावदेवेनवाणैश्चैः। ततोऽह्यौधजैश्चपुत्रिद्वेदसप्रभिः॥ ततोऽह्यौधजैश्चपुत्रिद्वेदसप्रभिः॥
त्योमत्तारुदेवलाधिकं॥ ससर्जमायामेधवीमदुतांरुदमोहिनी। ततोऽह्यौधजैश्चपुत्रिद्वेदसप्रभिः॥ ततोऽह्यौधजैश्चपुत्रिद्वेदसप्रभिः॥
प्रसो गणः। तालवेणुमृदंगं सुवाद्यंतस्तथापरे। तदृष्ट्वा मरुदा सुयं कुर्यात्तद्विमाहि
तः। पतितान्यपिशस्त्राणि करभेयानविवेदसः। पकापी भूतमालोक्य रुदेदेवो जलंधरः॥ कु
मार्तः सजगामाश्रयमगोरी स्थिताभवत्। पुंड्रसुभनिसमालोक्य स्यापयित्वा महाबलौ॥ दृष्ट्वा
देवाप्येवास्मिन्नेव जताथरा। तदृष्ट्वा वमधजैः सच भूवजलंधरः। प्रथमं रुदेसमायातमालो
क्य भववत्सभा। जगामातर्हि तावेगात्तान् देवतान् रसान् स। तामहृष्ट्वा ततो देवः दृष्ट्वा हि युहता
मिव॥ त्रवेनागात्पुनर्पुंड्रं यत्र देवो हृषभुजः। पार्वत्यपि मरुद्विस्मं संसारमनसा तदा॥ तावद्दृष्ट्वा

प्रांते देवं सापि विष्णुं समीपगं। पार्वती। विमोजलंधरो देवः कृतवान् यममदुते। तत्किं न विदिर
तंते स्तिवेषितेन सप्रमतेः॥ श्रीमगवन्। तैलेव दर्शितः पम्पावयमपुत्रयामहे॥ नान्यथा मे भवे
द्वन्यपतिव्रतामरदितः॥ नारदः॥ जगाम विस्मयितुं तां पुनर्जालंधरं पुंड्रं॥ प्रथमं रुदं सुगंध
वीहि पुक्तः संगरे स्थितः। पुंतर्धानगतं मायां दृष्ट्वा सुबुधेन दत्त॥ ततः प्रिवो विस्मयते मानस
पुनर्जगाम पुंड्राय जलंधरो कथा। सवापि देवः पुनरागतं शिवे दृष्ट्वा प्रोवाचैः समना किर
ते॥॥॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतायां कार्तिकमहात्म्ये जलंधरोपाख्यानं पंचदशोऽध्यायः॥ १५॥
नारदः॥ उ विस्मयं जलंधरं गतान् देवपुटभेदने। पातिव्रतस्य भोगाय पुंड्रायाश्चाकरोत्सति
प्रथमं पुंड्रातमा देवी सप्रमथे ददर्श ह॥ भर्तारं मरुद्वारं देवैः स्नातपुं दिगंबरैः॥ कस्य प्रसूतं पु
ण्यां कृत्वा यथा गणैः सविते। दक्षिणां प्रागते ससंतमसा पातुते तथा॥ सुप्रेसागरे ममेस
ह संवात्मना सह॥ ततः प्रबुद्धा बाला सातेदः सप्रविचिंत्य वै॥ ददर्शा येतमादित्यं सच्चिदेति

49

का.मा.
१३

५०
बुभुक्षुः॥ तद्विष्टमिति तात्पर्यं देतो भयविह्वला॥ कश्चिन्नालमश्नुर्मगो अराटुलकादिषु
ततः सखीद्वयपुत्रानगरोयानसागरे॥ तत्रापि शततो बालानालमकश्चित्सुखं॥ चनादृतां
तरयाती नैव वेदात्मनस्तदा॥ ततः सभमतीवाला ददर्शती वभीषणो॥ रादसौ सिंहवदनो
दृष्ट्वा नयनभासरो॥ तौ दृष्ट्वा विह्वला नो युपलायनपराभवत्॥ ददर्शन्तपसं शांतं सशिखरं
मावसाश्रितं॥ ततस्तु कण्ठमावज्यनिजा काकुलताभयात्॥ सनेमोरहशरणा मागतामि
त्यभाषत॥ सति स्तां विह्वलो दृष्ट्वा रादस्य वृत्तं तदा॥ किं कारो वने चो रोचका रविमो वोरुषा
तदुंकारमभवत्तौ दृष्ट्वा तौ विमोच्यमानौ॥ प्रणम्य देवा वदुर्मां देवा वचनमुब्रवीत्॥ देवा॥ रदि
तां हंत्याय सादृशं रसात्कृत्यानिधे॥ किं विदितान्तरं मिश्रमिच्छा पयाते प्रिशमय॥ जलेध
रोहिमे भती रुद्रपुं देवानः प्रभो॥ मतजस्तकथं पुं देवने कथय सव्रत॥ नारदः॥ सुनिरुद्धा
व्यसाकारि कृपया भ्रमवेक्षते॥ तावत्कपी शो प्रयातो ते प्रणम्य प्रतः स्थिते॥ शिरः कव

सुज.

५१
न्यहसौ च दृष्ट्वा धितनयस्य सा॥ पपातमृद्धिता भूमौ मर्त्यस्य सनडः रितौ॥ कमण्डलैर्मित्ताम
निराशामित्तदा॥ स्वभर्तृभासे भाले खं कृता दीना कुरोदह॥ देवा॥ यः प्रासादसेवादेर्वि
नोदयति मां प्रभो॥ सकथं न वदत्ययं बलभासा मनागरे॥ येन देवासंगं धर्वा निजिता विमुक्ता
सह॥ सकथं तापते न तं विलोकयिज्यीह नः॥ रुदितेति तदा देवाने मतिं वाक्यमुब्रवीत्॥ का
पानिधे सनिधे जीवयै नं सनिधे॥ तमेवायं पुनः शक्ते जीवता वसतो मम॥ नारदः॥ इति
तादा कमाकर्ण्य हसन्त निरया ब्रवीत्॥ नाये जीवयितुं शक्यो रुदेण निरुतो पुधि॥ तथा
पितृकृपा विष्टुषं संजीवयाम्यहं॥ स्मृत्वा तदर्थं यावत्तावत्सागरतटेनः॥ देवा मां लिङ्गमा
प्रेमवुग्मे प्रेतमानसः॥ प्रयातुं दापि भर्ता रं दृष्ट्वा हर्षितमानसा॥ रे मेतद्वनमध्यस्था सात्यक्ता
वद्ववासरं॥ कदाचित्तरतस्यां तदृष्ट्वा विसंतमेव हि॥ निर्भत्यक्रोधं संपुक्ता देवा वचनमुब्रवी
त्॥ देवा॥ धितो वेदं हेरे शीले परदारमिमांसिनः॥ ज्ञातो सिते मया सम्यक्कापी प्रत्यक्षतापसः

का.मा.
१५

५२
योत्तया मायया ह्यस्योसवी योदर्शितो मम ॥ तावेव राक्षसौ भूता स्यातां न वचिने कृतः ॥ त्वे
वापि भार्या दुर्बर्ता वने वारि सहाय वाच ॥ प्रसरये परे राये यस्मै शिष्यता मागतः ॥ इत्युक्त्वा
सा तदा हृदा प्राविश द्रव्यं वाहनं ॥ विमुक्ता वार्यमाणा पितृस्य मासक्तचेतसा ॥ ततो ह विमुक्ता
मनुसंस्मरन् नद्रुहे दाविता भस्मरजो वगुणिजः ॥ तत्रैव तस्या स गमिषु सैवैः प्रचोद्यमानो यि
यथो न शान्तिम् ॥ ॥ इति श्री पद्मपुराणे कार्तिकमाहात्म्ये नलं धरा पाद्यानेषां प्रका
ध्यायः ॥ ६ ॥ नारदः ॥ ज्ञानं जलं धरो हृष्टा रुद्रा इव न विव्रमं ॥ वकार मायया गोरी रुद्रा
स्य मोहयन्निव ॥ रसो यदि यतो हृष्टा रुद्रं तीर्थावन्तो शिवः ॥ निरुंभं भदेव सुवधमानो दद
प्रीह ॥ गोरी तच्छाविधो हृष्टा शिवो पुष्टिमानसः ॥ प्रकाशः स्यात्तस्मै विसृज्य स प
राक्रमं ॥ ततो जलं धरो वेगा विभिर्विद्याय सायकः ॥ प्रापुंस्वप्रेतं रुद्रं शिरस्युरसि वादे ॥
गते जसे सतां मायां विमुक्ता प्रासवो धितः ॥ रोद्रूपधरा जातो जालासालातिभाषणः ॥ तस्या

का.मा.
१५

५३
ईश्वरः ॥ गच्छं पुराणं देवा विसे मोहानुपत्रये ॥ प्रापामो हि नो मायां सर्वकार्यकारिणी ॥ नार
दः ॥ इत्युक्त्वा तर्क्ष्य देवः सर्वभूतगणैस्सह ॥ देवाश्च तमुत्तमं लप्रकृतिं भक्तवत्सलं ॥ देवाः ॥ यद्वद्वा
सत्त्वं जस्तमो गुणः सर्वस्थितिधंस निधानकारिणः ॥ यदि ह्यया विद्या मिदं भवा भवो ततोतिम्
त प्रकृतिं तताः स्मृतं ॥ यदि त्रयो विंशति ॥ जगत्प्रोषे समधिष्ठिता परा ॥ यद्वपकसोणि
जगुत्रयोपिते देवानविदः प्रकृतिं तताः स्मृतं ॥ यद्वज्रिपुक्ताः पुरुषाश्चुनित्येव रिद्रमोहादि पराभ
वादीन् ॥ न प्राप्नुवत्येव हि भक्तवत्सलं स देवमूलप्रकृतिं तताः स्मृतं ॥ ततो जमेतत्रिंशं धराः पठेदे
का प्रमानसः ॥ यदि त्रिमोहः स्वानि न वदाचित्पुष्टीतिम् ॥ इति स्तवं तस्मै देवास्तेजोमाणसस्य
तान् ॥ दृष्टुं गहने तत्र तेजो वा प्रदिगंतरम् ॥ गगने सारतो तत्र प्रप्रुर्वो मवापणीम् ॥ प्रहमेव त्रि
धा भिज्जातिष्ठा मि विविधैर्गणैः ॥ गोरी लक्ष्मी धरा वेति रजः सत्तमो गुणैः ॥ तत्र गच्छतवः कार्यसि
दगंधवपत्रगाः ॥ नारदः ॥ स एतन्मिति तां वाच संतर्धानमगान्महः ॥ देवानां विसृज्योत्प्राहनेन

तीव्रमहाशयं देव्यं दृष्ट्वा महास्वरः ॥ न शोकः प्रमत्तः स्यात्तु भोजिते दिशो दश ॥ ततः पाशो ददौ
 रुद्रस्तयोऽसंभितसंभयोः ॥ मम पुत्रादुपाक्रान्तौ गोर्धवधो भविष्यथ ॥ पुनर्जलं धरो वेगाद्
 वधं निशानैः शरैः ॥ बाणो धकार संघं त्रययासीत्तदलं महत् ॥ यव इन्द्रश्च विष्टे दत्तस्य बाणो
 स्तरान्वितः ॥ तावत्सपरिवेण पुत्रं जघान दृष्ट्वा भवली ॥ दृष्ट्वा तत्र प्रहारेण परावृत्तोरणी गते ॥
 रुद्रेण कृष्णमानो पितृस्यो नतस्योरणभस्त्रिभु ॥ ततः परमसंक्रुद्धो रुद्रो रोदधुर्धरः ॥ चक्रं
 सुदर्शनं वेगाच्चित्ते पादित्यवर्धये ॥ प्रहसन् ददौ वेगात्तदासाय जलं धरं ॥ जहार तश्चिरः का
 यात्सहदायतलोचने ॥ रथात्कायात्पपातो गोनादयन्वसुधो नलं ॥ तेजश्च निर्गतं देहाद् रुद्र
 देहं समाविशत् ॥ हृदा देहोद्भवं तेजस्तद्वैराविलये ययौ ॥ प्रयत्नं ददौ देवाहर्षात्सुललो
 चनाः ॥ प्राणशिरसा रुद्रं शशं सर्विसवेष्टितं ॥ देवाऽस्तुः ॥ महादेव तया देवारदिताः शत्रुजार
 इयात् ॥ किंचिदन्यत्समृद्धं तत्र किं करवामहे ॥ हृदा लावण्यं संभ्रातो विस्मृतिमोहितः ॥

का. मा.
 १६

सवापदतिगर्हिता ॥ धात्री तलस्योत्तमा शालस्य प्रीतिपदे सदा ॥ ततो विस्मृतः शिवो सौ विम्वस्ता
 भ्यो सहैवत ॥ वैजण्णमयमदुष्टः सर्वदेवनमस्तुतः ॥ कार्तिकेयाय मे विष्णोस्तस्मात्सुजाविधीया
 ते तलसीमलदेशे त्रीतिरोसायतलदा ॥ तलसीकाननं राजन्मुह्येयस्यावलिष्टे ॥ तद्गुहं तीर्थं
 प्रेक्षनायां तियमकिंकराः ॥ सर्वपापहरं पुण्यं कामदेतलसीवने ॥ रोपयंत नरश्चैव हस्तेन प्रपूयति
 भास्करि ॥ दर्शनेन मर्दाय भक्तुं गंगास्नानेन ये वद ॥ तलसीवनसंस्मरणं यमेतत्समं स्मरते ॥ रोपना
 त्यालना सेकादृशीना च तया तला ॥ तलसीदहने पापे वा ज्ञानकाय संविते ॥ तलसीमंजरीभिर्यः
 ऊर्ध्वदुर्तिहरावने ॥ तस्य गर्भं गृहं याति मक्तिभागी न संशयः ॥ पुष्करादीनि तीर्थानि गंगायाः स
 रितस्तथा ॥ वास्य देवा दयो देवास्तिष्ठेति तलसीदले ॥ तलसीमंजरीभिर्यं पुत्राः प्राणान् विमं चति
 यमोपि नेदितं शत्रोः पुत्राया यशतेरपि ॥ तलसीकाष्ठं यस्तु वंदने धारयेन्नरः ॥ तदेहेन स्पृशे
 त्यापे क्रियमाणं मयी हयेत ॥ तलसीविषिनं ह्यायाय वयं भवेन्नरः ॥ तत्र द्वा द्वे प्रज्ज्वान्तिन्दुः

१६

॥ तत्र तदा नृपः ॥ ततः सर्वे पि देवाश्च कृता तदा कनोदिताः ॥ गौरी लक्ष्मी धरा चैव प्रणे स भक्तिनः
 त्वराः ॥ ततस्तं स्ता सुरादृष्टा प्राणा तान् भक्तवत्सलः ॥ बीजा निप्रदत्ते भेषा वा वगान् सुचुसु सत्तम
 इमानि तत्र बीजा निविशु पद्मा वतिष्ठते ॥ निर्वपयेत्ततः कार्ये भवतां सिद्धि मे यति ॥ ततस्तुष्टाः सुर
 मिदु संवाः प्रागन्त बीजा निविधदि पुष्ट ॥ देवा विना भूमिगतः सुयत्र विमुक्तदा तिष्ठद सोऽप्यष्ट
 तिः ॥ ॥ इति श्री पद्मपुराणे कार्तिकेय माहात्म्ये श्री कृष्ण सत्य भाषा सेवा देन लं धर वधो ना
 म सप्तदशोऽध्यायः ॥ १० ॥ नारदः ॥ अंतिमे भयस्तत्र बीजे भेषा वन स्य त्रयो भवन् ॥ धात्री वमालती चै
 वतुलसी तपोतुमा ॥ धासुड वासुता धात्री सा भवामालती सुदा ॥ गौरी भवा चतुलसी तम सत्र रेजो
 गुणाः ॥ श्री राधिका वन स्य तपो दृष्टु विमुक्तदा त्वप ॥ तत्र स्यो स भमा दृष्टु पाति शय विभ मादृष्टु
 यावयेते मोहात्कामा सक्त नयेत सा ॥ तं चापि तुलसी धात्री रोगो गो वा वलोक्तः ॥ पञ्च लक्ष्मी प
 रा बीजे माये ये च समर्पिते ॥ तस्मात्तुड्डवाना रीय मित्री र्घ्या पुता भवन् ॥ अतः सा चै धरी त्पाव्या

56

॥ तदत्र मलयः ॥ धात्री स्त्रिया सुयः कुर्यात्पिण्डदाने नृपोतमः ॥ सक्तिं प्रयाति पितरस्तु स्येति रये ॥
 स्थिताः ॥ मूर्ध्नि पाणौ सखे चैव देहे यन्म सत्तमः ॥ धात्री फलं यस्तु सविते पो ह विस्वये ॥ धात्री
 फले वतुलसी मन्त्रिका द्वारिकोद्भवा ॥ यत्रो हे स्थिता नितो जीवन्मुक्त स उच्यते ॥ धात्री फले तु
 संमिश्रे तुलसी पत्र से पुतः ॥ जलैः स्नानेन रं तस्य गंगा स्नान फले सतं देवा च ते नरः कुर्या धा
 त्री पत्रैः फले सदा ॥ सर्वो र्गि र्गि सुक्ता ये रचित स्या प्रयात्फलं ॥ तीर्थानि सनयो देवा यत्ताः स
 र्वपि कार्तिके ॥ नित्ये धात्री समाश्रित्य तिष्ठन्त्यर्क सला अये ॥ दाद पुं पातुलसी पत्रे धात्री पत्रे च र्क
 ति के ॥ लनाति सन रोग स्रे त्रिरया त्रि स हिता न ॥ धात्री स्त्रिया समाश्रित्य कार्तिके त्रे भुनक्ति यः
 अत्रे संसर्ग जे बा पें प्रा वं धंत स न पुपति ॥ धात्री मूले चैव विम्व कार्तिके न र्वये त्ररः ॥ चित्तु ले त्रे पु सर्वे
 पुत्र जित स्ते स सर्वदा ॥ धात्री तुलसी माहात्म्ये म पि देव चतुर्मासः ॥ न समर्थो भवेद्दत्तं यथा देव स्य
 शाङ्कि राः ॥ धात्री तुलसी इव काराण्यः शृणोति श्रावयेते च भक्त्या ॥ विधूत पापः सहस्रै र्जै स स

57

का. मा.
२०

१
५८
गं व्रजत्यप्यविमानसेस्यः ॥ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमाहात्म्ये श्रीकृष्णसत्यभामासेवा
दधात्रीतलस्योत्पत्त्यनेनाष्टादशोऽध्यायः ॥ ॥ ॥ ॐ ऐं ह्रूं क्लृं वाच ॥ सेतिहासमिदं ब्रह्मसाहात्म्यं के
चित्तं तया ॥ अथाष्टयं करं सम्यक्कृतं स्यात्तु तं मया ॥ यद्वैव्रतितनः पुंसः फलं वयं ददाहते ॥ तस्य
नः ब्रह्मसाहात्म्यं केन वृणामि देवकते ॥ नारदः ॥ आसीत्तस्यादिविषये करवीरपुरे ॥ ब्राह्मणे
धर्मवित्काश्चिदमदत्त इति श्रुतः ॥ विसृज्य तं करः शृणुहि स एजः दत्तसदा ॥ दादशादयं विद्याया
जपति ह्येति धिप्रियः ॥ कदाचित् कार्तिके मासि हरिनागराण्यसः ॥ रात्रौ तयोः शोभायां जगा
महर्षिमेदिरं ॥ हरि एजोपकरां प्रपश्यन् व्रजतानदा ॥ तेन दृष्ट्वा समायांती रात्रौ सोभीमदर्शना ॥ च
क्रदेष्टुललजिह्वाप्रसन्नारक्तलोचना ॥ दिगम्बराशुष्कमोक्षालम्बोऽष्टीचुर्चरचना ॥ तोदष्टम
यविभक्तस्तदा तं समकम्पयन् ॥ एजोपकरां वै गान्त्योभिः श्रावणं नृपयन् ॥ सेस्यस्य यद्वै रेती मते
लसीधुक्त्वारिणा ॥ सोऽहं नृपयन्तं कंठस्थस्ततः सर्वमगाहयं ॥ अथ सेस्यस्य स एव जन्म कर्म विष्णो

कजे ॥ स्वादशां मववीहि प्रदातुं वपुः प्रणम्य सा ॥ कलहोवाच ॥ सर्वकर्मविष्णो केन दशा मे तो गता
स्पृहे ॥ तत्कथं तं पुनर्विप्रस्तदा वचनमववीत् ॥ धर्मदत्तः ॥ केन कर्मविष्णो केन त्वदशामिदं प्रो
गता ॥ कृतस्त्वं काच किं शीला तत्सर्वं कथयस्व मे ॥ कलहा ॥ सोऽहं नृपयन्तं वसुधैव कुटुम्बकम् ॥ नार्पितं
नः ॥ तस्याहं शुद्धिणी एवं कलहात्प्रापति निष्ठुरा ॥ न कदाचित् मया भतं वचसापि श्रुतं कृतं ॥ नार्पितं
तस्य मिष्टात्रे भर्तु वचनलीलया ॥ कलहप्रियया नित्यं मयोदि प्रसन्नो यदा ॥ परिणेतुं तदानीं सम
तिवक्रोपतिर्मम ॥ ततो गारं समादाय प्राणं प्रत्यक्ता मया दिन ॥ अथ वधो वधमानो मो नित्युयम
किंकराः ॥ यमश्च मोतदा दृष्ट्वा चित्रं प्राप एष्टुत ॥ यमः ॥ अनया किं कृतं कर्म विप्रं प्रविचारय
प्रप्रेत्येषां कर्मफलं शुभमप्यथवा शुभं ॥ चित्रं प्रस्तदा वाक्यं भर्तु यन्मासवाचसः ॥ चित्रं प्रः
अनया तु शुभं कर्म कृतं किं विप्रविद्यते ॥ मिष्टात्रे भज्यमाने येन भर्तुरितदार्पितं ॥ विप्रस्तु सुकरी
यो न्यात्र समातिष्ठति ये हेरे ॥ भर्तु रमपि चोदि प्रपत्यात्मचातृता नया ॥ तस्मात्प्रेतशरीरेपि ति

५९

का. मा.
१५

६०
हेतुवोतिनिदिता॥ अतश्चैषोपरोदोऽं प्राप्यतोतावकैर्वरे॥ ततः प्रेतशरीरस्याचिरंतिष्ठति येन ततः
उर्ध्वं योतित्रयैवैषाभनक्तप्रभकारिणी॥ कलहा॥ सारं यैव प्राप्ता ह्यनिप्रेतदेहस्थिता किल॥ त
इत्तुभ्योपीडितात्यर्थेऽः तिताखेनकर्मणा॥ ततः क्षत्पीडिताविष्णुशरीरेवनिजस्यवे॥ प्रायान्तर
दिगादेष्टान्द्रासावोपस्यसंगमे॥ ततोऽरसेशितायातानस्यतस्यशरीरतः॥ शिवविसृगणोर्द्ध्वम
पाकृत्वावलादहं॥ ततः क्षत्तामयादृष्टुभनक्तानांमयासह॥ तद्वत्तातलसीयाविसंसर्गतप
पया॥ तन्मयांक्रुविप्रेडकयेसुकिमियास्यहं॥ योतित्रयादप्रभायादस्माच्चैप्रतदेहतः॥ स्म्ये॥
निशम्यकलहावचनेदिजाप्रसक्तकर्मपाकभवविस्मयः॥ तदुक्ताः॥ तद्भानिदर्शनेनकृपादिनवि
त्तृतिर्धात्वाचिरंभवचनेनिजगादः॥ स्म्ये॥ इति श्रीपद्मपुराणेकार्तिकमाहात्म्ये श्रीकृ
त्स्नसत्त्वभामासंवादोपकोनविंशोऽध्यायः॥ १५॥ ॐ नमः॥ विलयं योतिपापानितीर्थदा
नवतादिभिः॥ प्रेतदेहस्थितायास्तेतेषु नैवाधिका रिता॥ त्वहंपदं प्रीतास्मात्स्वित्त्रेवमममानसं

नैवनिर्द्विमायातिवामनदुत्पदः॥ ततोऽपानकैवतवात्सुप्रंयोनित्रयविष्णवर्जः॥ नेवात्यैः दीप
तेषां प्रेतत्वेवातिगर्हितं॥ तस्मादाजन्मजनितेयन्मयाकार्तिककृतं॥ तत्पुण्यस्यार्धभागनसह
नित्तमवाप्नुहि॥ कार्तिककृतप्रोषननसाम्येयातिसर्वथा॥ यज्ञदानानितीर्थानिब्रतानिनियम
भवे॥ नारदः॥ इत्युक्त्वाधर्मदत्तोसोयावत्तौममभवेवयत्॥ तलसीमिश्रियेनआवयेद्वादशाक्षरं॥
तावत्प्रेतादिनिर्मितोच्चलदग्निशिखायमा॥ दिव्यरूपधराजातालावोपनययेदिरा॥ ततः सा
दावद्भूमौ प्रणनामायतेदिजे॥ उवाचवतरावावर्षहर्षगद्गदभाविणी॥ कलहा॥ तस्यसा
दादिजैश्चैवविमत्तानिरयादहं॥ पापाद्यौमजमानायास्तनोयद्येसिमेभूवे॥ नारदः॥ स्म्येसाव
दतीविप्रेददर्शयान्तमन्तरात्॥ विमानेभासुरं पुनर्विस्तृपथरेगणैः॥ प्रयसातद्विमानांप्रेडः॥
स्याभ्यामवरोहिता॥ पुण्यश्रीलसश्रीलाभ्यामशूरोभाणोसहितं॥ तद्विमानेतरायपुण्यधर्मदत्तः॥
सविस्मयः॥ पपातदणवद्भूमौदृष्टुतौविस्तृपथरेगणैः॥ पुण्यश्रीलसश्रीलौचतमस्याप्यनतेदिजम

६१

का. मा.
२५

62

समस्त्यनेदयन्वाक्यमवतर्धमसंहिते ॥ गणाव्रवतः ॥ साधुसाधुद्विजत्रेयज्ञेविसरतः सदा ॥ दीना
 तुकंयोधर्मज्ञोविस्रवतपरायणः ॥ अचलनास्तुभेत्येतयत्तयाकार्तिकव्रते ॥ कृतेतस्यार्थदानेन
 एपेदेगुणमागतं ॥ तत्पुण्यस्यार्थभागेनयदस्याः पूर्वसंचिते ॥ जन्मांतरप्राप्तोद्भूतेपापेनदिलयेगते
 स्मनेनैवगतंपापेयदस्याः पूर्वकर्मजं ॥ हरिजगत्प्राप्तयेचुविमानमिदमोस्थिता ॥ वेङ्कट
 नीयतेसाधोनानाभोगपुतादिये ॥ दीपदातभवैः पुण्यैजसंचपुरस्थिता ॥ तलसीपजनाये
 चकार्तिकव्रतिकैः प्रभैः ॥ विसृष्टात्रिधगाजातात्तयादत्रैः कृपालुना ॥ तस्यस्यभवस्याते
 भार्याभ्यासहयासासि ॥ वेङ्कटभवनेविशोः सात्रिधेविस्रवतः ॥ नेधन्याः कृतपुण्यकृतेषांच
 सफलौभवः ॥ येभजगाराधितोविस्रथमंदत्ततयायया ॥ समराराधितोविस्रः किंनयस्तुतिदेहि
 ना ॥ ओं ज्ञानवरणेनध्रुवेतेस्यापितः ॥ पुरा ॥ यत्रासस्मरणदेवदेहिनेयांतिसइति ॥ ग्राहृही
 तानागेदेयत्रासस्मरणपुरा ॥ विसक्तः सत्रिधिप्राप्तेजातोयेनयसंचयः ॥ अतस्त्वयाचितोविस्रः

ससात्रिधंप्रदास्यप्रदास्यति ॥ बहुनृसहस्राणिभार्याहयपुतस्यते ॥ तदापुण्यहयेजातेयरा
 यास्यतिभूतले ॥ सूर्यवेणोद्भोराजाविद्यातस्मिन्भविष्यति ॥ नास्मादश्वरथस्तत्रभार्याहयपुतः ॥
 नः ॥ तृतीययानयावापियातेपुण्यार्थभारिनी ॥ तत्रापितवसात्रिधेविस्रदीस्यतिभूते ॥ आत्माने
 तपुत्रतेप्रकृत्यापकार्यकृते ॥ तत्रजन्मवतादस्माद्विसृष्टात्रिधकारकात् ॥ नयत्तनचदाना
 निनतीयात्पधिकानिदै ॥ यत्न्यासिप्रियाप्रयत्नस्त्वयेतद्व्रतेकृतेतद्विहारंजगद्भुवः ॥ यदर्थभागा
 प्रफलंपुरोरेः प्राणीयतेस्माभिदियंसलोकतो ॥ १॥ इतिश्रीपद्मपुराणकार्तिकमाहात्म्ये
 कृष्णसत्त्वभासेवादेविंशोऽध्यायः ॥ २॥ नारदः ॥ श्रुत्वातद्वचनंश्रुत्वाधर्मदत्तः सविस्मयः ॥ प्राण
 मयदेवदुर्मोवावयवेदमुवाचह ॥ धर्मदत्तः ॥ आराधयेतिसर्वेपिविस्रभक्तार्तिनाशनं ॥ यत्तैदी
 नैस्तीर्थवरेस्तपोभिश्चयथाविधिः ॥ विसृष्टात्रिधकरेतेषांविमुक्त्यात्रिधकारकं ॥ यत्कृत्यानाति
 सर्वाणिचीर्णान्यापिभवेतिहि ॥ गणो ॥ साधुपुष्टंत्वयाविप्रश्रुण्वैकाग्रमानसः ॥ इतिहासकथा

63

का. मा.
३.

64

विप्रकथ्यमानोपराभवतः॥ कौतिर्भूयां उपरावेत्तु कवर्ती नृपो भवेत्॥ यस्या प्रायेव ते देशे
लासीता भवन्ति॥ यस्मिन्नासति भवक्रंदरिद्रावापिडः खितः॥ पापबुद्धिश्चोरो गीचानैव
कश्चिदभूत्रः॥ यस्याप्यनेतयत्तस्य नास्य पाणीतदा बुभौ॥ स्वर्णस्य प्रभावां चास्तां चैत्रर
द्योपमौ॥ सकदाचिदगाडाजात्यनेतपुयनेदिजः॥ यस्मात्सो जागतां नायायोगनिद्रां मया सते॥ ते
त्रयीरमां देवं सं पूजा विधिं नृपः॥ मणिमन्त्राफलैर्दिव्यैः सार्णपुष्पैः सुशोभनैः॥ प्रणादं उवया
वउपविष्टः सततं॥ तावद्दुष्टाणां सायांतस्य प्रदेव सत्रिधौ॥ देवाद्येनार्थमायातंतत्तत्सुदपा
णितं॥ सपरावा सितंतत्र विमुदासाह्वयेदिजं॥ तत्राप्येत्यसविप्रार्थिर्देवदेवमपूजयत्॥ विमुसंके
नसंप्राप्यतलसीमंजरीजलेः॥ तलसीपूजया तत्परत्नपूजोत्तथा दृतो॥ आश्चादितो समालोक
राजाक्रदो ब्रवीद्वहः॥ बालवक्रवर्ती॥ साणिकसर्णिपूजां शोभाया कृता मया॥ विमुदास
कथं मेयमासु ब्रातलसीदलेः॥ विमुभक्तिं न जानामि चराकोरि सतापस॥ यस्मिन्नासति शोभा

क

जापूजा मादयस्य हे॥ शतितद्वचनं श्रुत्वा सचेत्तथाः सद्विजोत्तम॥ राजगौरवमहं च जगद्वच
नेतदा॥ विमुदासः॥ राजभक्तिं न जानामि गवितोसि श्रियात्प॥ किंचिद्विमुदने एवैव्याची
र्तवदस्वतत्॥ गणो॥ तद्वासा एव चः श्रुत्वा प्रहस्य सत्प्रातः॥ विमुदासे तदा गर्वीडवाच च
वनेतदा॥ राजोवाच॥ इत्येव देसे विसोस्तं च भक्त्यातिगवितः॥ भक्तिं न कियती विसोर्दरिद्रस्य
धनस्य च॥ यथा नादिकं चैव विसोस्तं हि करं हस्तं॥ नापि देवालयं पूर्वकृतं विप्रत्नया च वित॥ ई
दृष्टा स्यापिते गर्वपथतिष्ठति भक्तिः॥ तस्मात्तव चो मेघ सर्वे ये ते दिजातयः॥ सादात्कारमहो
विसोरेष वादोगमिष्यति॥ यश्चेत्त सर्वे पिततो भक्तिं स्याति वावयोः॥ गणो॥ इत्युक्त्वा सन्त्यगा
सुत्रिजं राजा पुंसं दिजः॥ श्यामदेसवं संचक्रत्वा चर्यंतमकुलं॥ सविस्मयं समाजं वरुने बद्ध
द्विगं॥ यदद्वस्य गते एव गयात्ते प्रसन्नदिमत॥ विमुदासोपितं त्रेवतस्यो देवालयं व्रतो॥ पंचेतात्रि
यमाकुर्वन् विमुत्तुष्टिकरान् सदा॥ साधोर्नयोर्धते सम्यक्कालसीवनया सितं॥ एकादशी व्रतं जापे

65

का. मा.
३१

हादृशात्तरविधया ॥ उपचारैः षोडशभिः नृत्तगीतादिमंगलैः ॥ नित्यं विस्मृतया एजो वृत्तान्येता
निशोकरं ॥ नित्यं स संस्मरन्ति संगच्छन्ति पुनश्च यत्रापि ॥ विष्णुभूतस्थिते सर्वमन्यत्सर्वददर्शकं ॥
मायकार्तिकयोर्नित्यं विशेषनियमानपि ॥ अकरोद्विष्णुतस्यार्थसोयापनविधितया ॥ एवं समा
राध्य यतो शिष्यः पतिस्तयोस्तु चेत्तत्तद्विष्णुदासयोः ॥ प्राणात्सतद्विचक्षणतदुतस्येयास्तत्रिष्ट
सर्वेदियकर्मणोक्तदा ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमाहात्म्ये एकविंशोऽध्यायः ॥ ॥ ॥ ॥
गणानुवचतः ॥ कदाचिद्विष्णुदासो यत्कृत्य नित्यं विधिं हिजः ॥ पाककर्मकरो ज्ञावदहरत्कोप
लहितः ॥ तमदृष्ट्वापि सः पाकं पुनर्नैवाकरोत्तदा ॥ सायंकालार्चने स्यात्सो व्रतमंगभयादिजः ॥
दितीयेऽङ्गितः पाकं कृत्वा यावत्सर्वविषये ॥ उपहारार्पणं कर्तुं सतः कोप्यहरत्पुनः ॥ एवं संप्रदि
नान्यस्य पाकं कोप्यहरत्पुनः ॥ जातः स विस्मयो सोऽयमनस्येवं विचारयेत् ॥ अहो नित्यं समभ्यन्य
कः पाकं करोते सम ॥ हे त्रसं ग्रासितः स्याते न त्वाज्यं सम सर्वथा ॥ पुनः पाकं विधाय नृभ्यते य

दिविन्मया ॥ सायंकालार्चने चैतत्परित्याज्ये कथं भवेत् ॥ यदि पाकं विधायैव भोक्तव्यं तस्यानत
त ॥ अनिवेद्यहरो सर्वं वै स चैतन्नैव भज्यते ॥ उपोषितो ह्ये स प्राहंतिष्ठास्य व्रतस्थितः ॥ अथ संस्मरणं स
म्यक् पाकस्यात्र करोम्यहं ॥ इति पाकं विधाय सौतत्रैवा लहितः स्थितः ॥ तावददर्शयाम्लेषा
कानहरणं स्थितं ॥ दात्तामं दीनवदनमस्य च सर्वविशेषितं ॥ तमालोक्य हि जाग्रो भक्त्युपयावि
ब्रमानसः ॥ विलोच्य हरे विप्रस्तिष्ठति हृत्पथावत ॥ कथमस्ति भवाच्चैतच्छ्रुते मे तद्गुहाणाम् ॥ इत्यं
ब्रुवन्ते विप्राग्रमायो ते स विलोचय ॥ वेगादथावन्न डीत्यामूर्च्छितश्च पपात ह ॥ भर्ते संमूर्च्छिते दृष्ट्वा
वणालं स हि जेतुम ॥ वेगादभ्यन्य हृदया खवत्रैस्तैरवीजयत ॥ अथ उस्मितमेवा सो विष्णुदासो च
लोकयत् ॥ साहस्यारायणं देवं शंखचक्रगदाधरं ॥ पीताम्बरं चतुर्बाहुं श्रीवत्सां कंकिरीदितं ॥
अतसीपुष्पसंकाशं कोस्तभो रस्य लेखि ॥ तं दृष्ट्वा सात्त्विको भी वैराघृतो हि जसत्तमः ॥ स्तोतृवापि
नमस्कृते तदालोले च भवसः ॥ अथ शक्रादयो देवास्तत्रैवायाय पुस्तदा ॥ गंधर्वी पारसश्चापि ज

का. मा.
३२

६४
पुष्पनन्दतस्तदा विमानशतसंकीर्णं देवविमलसंज्ञकम् ॥ गीतवादित्रनिघोषस्थाने तदभवत्तदा
ततो विस्मयसमालिङ्ग्य सभक्तं सान्त्विकादने ॥ सा रूपमात्मनो रत्नाने ये देवैः कृणुमंदिरे ॥ विमानवरसो
स्येते शत्रे च विम्वसन्निधिः ॥ दीहितश्चालत्पतिविस्मया संददशीह ॥ वैज्रगृहभवनं यातं विस्मयभक्तो
विलोक्य सः ॥ सपुंरुं मुहुर्लेखेया दाहयेयं वचोवती ॥ यत्सार्थं यामयाचेत घसदा नाधिकं कृतं ॥ स
विम्वरुपधृदिशोचये वैज्रगृहमन्दिरे ॥ दीहितेन मया समकर्मैः शान्तिस्वेत्यया ॥ दूतमप्रीकृत
विप्रादानायेः पूर्णमानसाः ॥ नैवेद्यादिसमेदेवाः प्रसन्नो जायते भवे ॥ भक्तैव तस्य विप्रस्य साक्षा
त्कारं ददौ ह विः ॥ तस्मादा नैव यत्ने च नैव विम्वः प्रसीदति ॥ भक्तिरेव परेतस्य निधानं दर्शने विभो
स्तुत्वा भागिनीये स्वमभयि च श्रया सने ॥ आवाला दीहिते यजेत्युत्सवपागतः ॥ तस्मादया
पिदेशत सदा राजा शभागिनः ॥ सन्धियं वजायते तत्कृतान्धिवर्तितः ॥ यत्तवाटं तेतो भोत्यव
द्विजगृहप्रतः स्थितः ॥ विरुञ्चय्या जहारा सो विम्वं संवोधयंस्तदा ॥ विम्वभक्तिं स्थिरं देहि मनोवा

६९
कायकर्मणा ॥ स्तुत्वा सोपतद्वक्तो सर्वेषामेव पशतो ॥ मङ्गलस्तुततः क्रोधाश्चिवास्त्यादय
सको ॥ तत्तत्त्वया पितृभेदमहुला विशिखा भवत् ॥ नावरा विम्वद्विस्मः कृणुमंदिरे ॥ तेनैव सह दे
तमालिं शुविमानां प्रसमारोहयदयुताः ॥ तमालिं ग्यात्मसा रूपं दत्ता वैज्रगृहमन्दिरे ॥ तेनैव सह दे
वेशा जगमन्दिरे शान्तः ॥ यो विम्वदा सः सत्पुण्यशीलो यश्चालभूयः सुसशीलनेसा ॥ आवास
भोतत्समरूपभाजो ह्यो कृतौ तेन रमाश्रियेण ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमाहृत्येष्ट
विंशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॐ धर्मं दत्त उवाच ॥ जयशुविजयं चैव विम्वदास्यो पुरासुते ॥ किंतताभ्या
पुराचीर्णं यस्मात्तद्व्यवहारिणो ॥ गणो ॥ ब्रह्मा विंदोस्तु कन्या यो देवहृत्यो पुरादिज ॥ कर्दमस्य तट
होवपुत्रो ह्यो संवभवत् ॥ ज्येष्ठो जयकानिष्ठो भद्रिजयश्चेति नामतः ॥ तस्यामेवाभवत्पुत्रा कपि
लोयोगधर्मवित ॥ जयशुविजयं चैव विम्वभक्तिरनो सदा ॥ तौ सन्निधेः दिव्यप्रामोथर्मशीलो व
चतः ॥ नित्यमष्टाक्षरजपो विम्वव्रतकारा भो ॥ साक्षात्कारं ददौ विम्वस्त्यो नित्यावमे सदा ॥ मया

का. मा.
३३

तेन कदाचिन्नावाहृतो यत्तु कर्णः॥ जगत्तर्यर्तं कृशालौ देवर्षिगणसेवितो॥ जयसुखा भवद्वहाया
जको विजयो भवत्॥ ततो यत्तु विधिं कृत्वा परिपूर्णं च यत्तु॥ मरुतो बहु यत्तु तत्ताभ्यां चित्ते देव
वृद्धः॥ तत्तु मादाय तो विज्ञे जगत्तुः स्वाप्सं प्रति॥ यजना यद्युक्ते सत्तु गृह्ये तो तदा मुनेः॥ त
इत्ते विभजे तो तो यत्तु र्थाते परस्परं॥ जयो बवीत्तु मो भागः॥ कियता मिति तत्तुः॥ विजय चात्र वी
नैतलुं येन न तत्तु तत्तु॥ ततो यत्तु यः के धादि जयं वत्तु मानसः॥ एही त्वान ददा स्य तत्तु तस्माद्वा
हो भवेति तत्तु॥ विजय स्य तत्तु शापे कृत्वा सो पि प्रयत्तु॥ मदभो शापं तस्मात्तस्मात्तु गतो ब्रज
तत्तु दावा त्वुत्तु विसे दृष्टान्ति त्वं येने विभं॥ शापयो नृनिवृत्तिनां यथा चेत्तु मायति॥ जय विजया ह
वत्तुः॥ भक्तो पुनः कथं देव प्रादु मात्तु गयो निगो॥ भविष्यावः कृपा सिंघो तस्मात्तु पो विनिवर्त्य तो म
श्री भगवान्॥ मद्भक्तो योर्वचो सत्तु न कदाचिद् विद्याति॥ मया पिता न्यथा कर्तुं शक्ये तच्च कदा
चन॥ प्रह्लाद वचसा त्ते भेषा विभतो यत्तु हं पुरा॥ तदा म्चरीष वा केन यातः दंति म्भं किल॥ तस्मा

पुत्रा मिमो प्राप्या च नृभय स्वये कृतो॥ लभे तो मत्पदे नित्य मित्युक्ता तदं धरिः॥ गणो॥ तत्तु तो
प्रादु मात्तु गो उभो तो गण के तदे॥ जाति म्भो तत्तु यो न्या मपि विमुच्यते स्थितो॥ कदाचित्तु गजस्य
ने कार्तिके गण की ततः॥ तावत्तु प्रादु त्प्रादुः संस्रम्प्राप्य कारणो॥ प्रादु एही तो सो नागः संस्र
रेष्टो पति तदा॥ तावदा विभं वदितुः प्रादु वत्तु यदा धरः॥ तत्तु तो प्रादु मात्तु गो चक्रं हित्वा समुद्रो
दत्वा च निज सा रूपे वैज्रादु मनय हिमः॥ तदा प्रभृति तत्तु याने हरि देव मिति म्भं तत्तु॥ चक्र संघर्षा
यं मनः प्रावाणे पि हिलां हिलाः॥ ता विष्टु तो लो के जय सु विजय सुह॥ नित्ये विस्तु प्रियो हार्यो
दृष्टो तो हित्वा यादि ज॥ अतस्त्व मपि धर्मं नित्ये विमुच्यते स्थितः॥ त्यक्त मात्तु र्यदे भो भवस्व समद
पूर्णः॥ तत्ता मकर मेधे शुश्रूषा यी सदा भव॥ एकादशे च ते तिष्ठेत्तु ल सो वन पालकः॥ ब्राह्मण
नय गाधै व वै सवां सु सदा भव॥ मरु रिका चारणा लं वार्ता कान पि मा सुश्रु॥ पंचे त्व मपि देहो ते
तद्विसेः परमे पदे॥ प्राप्नो विधर्म दत्तं तत्तु तैव यथा त्वयं॥ तेन जन्म वृत्ता दस्मादि सु संतुष्टि कारका

का. मा.
३४

न नयत्तनचदानानिनतीर्यात्पथिकातिवे॥ धत्तेऽसि विप्राययत्तनयेतदुत्तेकतेनष्टिकरेजगा
हुरोः॥ येनार्थभागाप्रफलाभारोः प्राणीभ्याधिविदं सलोकता॥ नारदः॥ इत्येती धर्मदत्तं तमुपदि
प्रविमानगो॥ तथा कलयथासाधं वैज्र एव भवने गतो॥ धर्मदत्तोऽप्यसौ जात प्रजायस्तद्वेते स्थितः
देहोतेतद्विभोः स्थानं भार्याभ्यामन्वितो भवता॥ इतिहा समिभं पुरा भवेत्पुण्यतेयः पटनेचयः ७
मान्॥ हरिसन्निधिका विणीमन्तिलभनेरुद्रपयानमद्भुतः॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमा
हात्म्ये त्रयोविंशोऽध्यायः॥ ३३॥ ६५॥ कृष्णदेवोपास्तदासुखाश्चिविमुगणोः पुरा॥ वाताक
शरीरात्कलहर्षनिर्गता कथितान्तया॥ प्रभावेयंतयेनयोः किंचित्प्रसृतस्यवा॥ तनेकथथा
मंजुविसमयोऽसहानाम॥ नारदः॥ कृष्णहृत्सत्तनसादाद्वेष्टेदेवोमहेचरः॥ तत्संगमप्रभाव
स्तुनालंगंतं चतुर्भुवः॥ तथापि तत्समन्वितं कीर्तयिष्यामि तच्छ्रुत्वा॥ वात्सल्यस्योत्तरं एवं मनोर्देव
पितामहः॥ सत्यादिशिवरेरेमेयजनायोयतो भवेत्॥ सहाय्यं तसंभारात्सर्वदेवगणैर्हृतः॥ ७

कोहरिहराभ्यांचतद्विरेः शिखरेययो॥ व्यासादयोऽनिगाणा मद्भुते ब्रह्मदेवते॥ तस्यदीक्षाविधा
नायसमाजं चक्रादृताः॥ अथ न्येष्टं सूर्योपनीः साहूयां चक्रोऽथरी॥ सा शाने राययोऽवावदुर्वि
मुमवाचह॥ ६५॥ नयानि वेत्त राशीं चैव यज्जविगीयते॥ पद्यापित भवेदस्य भार्या किं प्राण
कर्मणि॥ नारदः॥ एतमेवाहं कुरुपि विद्यायां कथयन्त॥ तस्युत्था सत्यपुर्वीकं गायत्री ब्रह्मणस्त
दा॥ निवेद्य दक्षिणे भागे दीक्षा विधाय कुर्यात्॥ यावद्दीक्षा विधितस्य विधेः शुक्रमं नोचराः॥
तावरभाययै जत्र स रायस्य लीलय॥ ततः सदीक्षितो हृद्गुणायत्री ब्रह्मणस्तदा॥ सपत्नेर्षा
पराक्रोधात्स रावचनमब्रवीत्॥ सरः॥ अथ न्यायप्रसूते एज्या नोचयति क्रमः॥ श्रीणि तत्र भ
विष्मंति उभिर्हं मरतां भवे॥ तदा हने कनिष्ठे ये भवद्भिः सन्निवेशिता॥ तस्मात्सर्वेण ते भूत्वाना
दीरूपमविष्यथ॥ इत्येव दक्षिणे भागे चतुर्पविद्यामदासेन॥ तस्माद्देवैः सदा हृष्टास्तनुरापास्त
निस्त्रगाः॥ नारदः॥ ततो ह्राहा कृताः सर्वे शिवविस्तृताः सदाः॥ प्राणम्य रणवद्भौ सरोतत्र

का. मा.
३५

विजितः॥ देवाः॥ देविसर्ववयं श्रद्धाया ध्यायन् यथा पुना॥ यदि सर्वजती भूता भविष्यामेति
निराः॥ तदा लोकं येन हिना श्रममुपयास्यति॥ अविवेकः कुलसमाप्तायेयं विनित्यताम
सराः॥ नावितो हि गणा ध्यायेय सा दौतस्यैव तसः॥ तस्मात्कोपसमन्वये मन्त्रोपजमिदो
स्वतः॥ नापि महचनेनैतदसन्ने च नु जायेते॥ तस्मात्कोपौलनी भूत्वा पूर्ये भवयानि ग्न्याः॥
श्रद्धाया मयि सन्ने श्रद्धाया मयि निश्चये भविष्यावो मे देवाः पंचमाभिमुख्या चेहे॥ नारदः
शतितद्वचनेनैव तावद्वाचिसु महेश्वराः॥ ब्रह्मा कुडिनी गंगा एवमेव वभवतः॥ देवाः स्वनापि
ताने शान्तिं कृत्वा विविदिः॥ सत्यादि शिवरेभ्यस्तः॥ एयगा सन्निग्याः॥ देवां शो एव
वाहिन्या यमः॥ पश्चिमायहाः॥ तत्पन्थे शोः॥ एयकत्र शतशो यमसहस्रशः॥ गायत्री च सराचे
वपश्चिमाभिमुखान्ता॥ योगेनैव भवत्रयो सवित्रीति प्रथंगते॥ ब्रह्मणा स्यापितो यत्र येन
हविहराबुभो॥ महाबलानि च लिना नाशो देवो वभवतः॥ तयोर्नयोस्तमाहात्म्यं नाहं वक्तुं

मोक्षय॥ ययो ब्रह्मा देवो देवाः स्वां शो रितं छेति वासयाः॥ कृत्वा इवे पापहरं प्रभयः॥ अतो नि
यः॥ आचयते च भक्त्या॥ ज्ञानस्य पुंसः सकलं फलं च तदृशेनैः॥ ज्ञानगोमा इवे सरतसः॥॥॥ इति
श्रीब्रह्मपुराणे कार्तिकमासान्ते पवनविशेषो ध्यायः॥ २०॥ शो श्रीहस्तः॥ शतितद्वचनेनैव
ता एयु विस्मितमानसा॥ संसृज्य नारदे भक्त्या विसर्जत दाप्रिये॥ तस्माद्भुतत्रये येतन
मातीव प्रियं करं॥ माघ कार्तिकयोस्तद्वचने वैकादशी च तं॥ वनस्पती नो नुलसी मासानो
कार्तिक प्रियः॥ एकादशी नियी नो च द्वा एकादश कामस॥ एतेषां सेवने यस्तु करोति निय
तं दियः॥ समेव ह्युभतो याति न तया यजनादिभिः॥ पापेभ्यो न भयेते न चार्तं यं नियमारपि
एतेषां सेवने को नैव कुर्वतो मत्पसादतः॥ सत्यमासा॥ विसापनी येन ज्ञाय यज्ञया कथिते
मम॥ परदेतेन पुण्येन कलहामुक्तिमायसा॥ इमे प्रभावो यो मासः कार्तिकस्तं प्रियं करः
स्वामिदेहादिपापानि स्नानप्राप्त्यै गंतानियत॥ दत्ते वै ह्युभते पुण्यं तस्यैव एकं ते विभो॥ अद

का.मा.
३६

76

तेकेनमार्गेणलभ्यतेवानवेतिवा॥ श्रीकृष्णः प्रदत्तायपिप्रापानिपापानिचतयानैः
प्राप्यतेकर्मणातेनतयथावतिशमय॥ देवाप्राप्तकलानिसुसागर्भानिचकृतादिषु॥ कार
लौतकेवलेकर्तफलभाहुएपापयोः॥ अकृतेपिहिसंमर्गव्ययस्यसदाहृतः॥ संस
नीत्प्रापपापानियथायोनितिवोधनात्॥ एकमेवपुनाहोरादेवापात्रस्यभोजनात्॥
फलायंप्रापुयान्मर्त्यीयथावत्पुण्यपापयोः॥ अध्यापनाद्याजनाद्याएकपेक्षशानादपि
तुर्यीशंप्रापपापानोपरोदेलभतेनरः॥ एकोशनादेकपापानात्रिसासन्पागसंपुतः॥ षडे
प्राफलभागीस्यविद्यतेपुण्यपापयोः॥ स्वशेनाद्यापनाद्यापिपरसासुतवनादपि॥ दशाशे
प्रापपापानोनित्यमाप्नोतिमानवः॥ दर्शनप्रवणाभ्याचमनाध्यानात्तथैवच॥ परस्प्राप
पापानोशनांशंप्रापुयात्ररः॥ परस्मिन्दिवापेश्वर्येधिकार्येवकरोतियः॥ तत्कृतंपातकंचा
पिसुप्रापेप्रददतिहि॥ ऊर्वतःप्रापपापानिसेवोयःऊर्वतेनरः॥ पत्नीभक्तकशिचेभ्याय

दान्यःकोपिमानवः॥ तस्यसेवानुरूपेवेद्वेकिंचित्रदीयते॥ सोपिसेवानुरूपेणतत्प्रापफल॥
भागभवेत्॥ एकपेक्षयाशिनैयसुलभयन्यरिवेशयेत्॥ तस्यप्राप्यषडंशंचलभेयस्तुविलेभितः
स्नानेसंध्याजपेऊर्वन्यःसुशेहाप्रभाषयेत्॥ तत्प्रापकर्मषष्टांशंदयात्रसेविनिश्चितं॥ धर्म
हेशेनयोइकंपरेयावयतेनरः॥ तत्प्रापकर्मजेनस्यथनथसाततत्फले॥ प्रपत्तयपरेप्राप्यु॥
एककर्मकरोतियः॥ कर्मकृत्यापभाक्तयथनितस्तइवेत्याले॥ नापत्तत्पुत्राणयस्ततइत्या
स्मियतेनरः॥ श्रीणिनत्प्रापमादत्तेनस्यानुस्यानुत्पतः॥ बुद्धिरस्तुयुक्ताचप्रापकराणप्रदः
बलकृष्टापिषष्टांशंप्रापुयात्प्रापपापयोः॥ प्रजाभ्यःप्रापपापानोरजाषष्टांशमदेवत्॥ शिर्ष
दुरुःखियर्भतापिताप्रजात्रथैवच॥ सपितैरपिप्रापस्ययोविदर्थमवाप्नुयात्॥ देवस्यानुव्रताश
स्यदत्ततेतद्विकारिणि॥ परहस्तेनदानायंऊर्वतःप्रापकर्मणः॥ विनाभक्तकपुत्रेणकर्ताषष्ट
शमदेवत्॥ वृद्धिदोवृत्तिसंभोक्ताःप्राप्यषष्टांशमदेवत्॥ आत्मनोवापरस्यापियदिसेवानकार

77

का. मा.
३०

78

येन ॥ इत्येव दत्ता न्यपि पुण्यपापान्यर्थो नियाप्येव संविधानाति ॥ अणुप्रचासि नितिहासा
ग्रंथाभवेऽप्यमतिशयं ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे चार्तिकमाहात्म्ये च विंशोऽध्यायः ॥
१५ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ पुरावर्ती पुरेव श्रीविश्वामाही इने चरः ॥ ब्रह्मकर्मपरिभृष्टः पापनिष्ठः
सुदुर्मतिः ॥ रसकवलचमीयेः ससन्धानतवर्तिकाः ॥ सेवेषु सदापानहृत संसक्तमानसः ॥
देशग्रेऽंगतरे गच्छन् यविद्विषकारागतः ॥ माहिषाती पुरीषाप्रः कदाचित् सने चरः ॥ मदिषाण
कृता पूर्वतस्मान्माहिषातीतया ॥ यस्यावप्रगताभाति नर्मदापापनाशिनी ॥ कार्तिकव्रतिनस्त
अनानाशमंगलाव्रतान् ॥ सहस्राविक्रिये कुर्वन्नासमेकसचासह ॥ इति त्वेनर्मदातीरे भमचिक्र
यकारणात् ॥ ददर्श वासांस्तत्र नमैवैवार्चने स्थितान् ॥ काश्चिद्युगात्पयुतः काश्चिश्चवोत्तरतः
रत्नगायनवादित्रविभुस्तत्र नतः सवान् ॥ विभुमरीकितं कां विन्मालातलसिधारिणः ॥ ददर्श
कौतुकाविष्टस्तत्र तत्र धने चरः ॥ नित्येपरिभ्रमस्तत्र दृष्टी नैस्य श्रीभाषणेः ॥ वेष्टवानोतथाविशो ॥

नीमश्रवातिशालभत ॥ एवंमामं स्थितः सोयकार्तिको घापेन विधिम् ॥ क्रियमाणं ददर्श सोम
कैर्नगरां हरेः ॥ योनिमामं ततः पञ्चादिश्रेण एजनाधिकम् ॥ दक्षिणा एजनायेवरीयमानेव
ते स्थितैः ॥ ततो कांस्तमयेवैवरीयान् विविधं स्तरा ॥ क्रियमाणं ददर्श सोम प्रीत्यर्थं त्रिपुरदि
षः ॥ त्रिपुराणं कृते द्वाहो यतस्तस्यां शिवेन त ॥ अतस्तु क्रियते तस्यां तियो भक्तैर्महात्मवः ॥ मम
इत्ययः काश्चिदेतरे यविकल्पयेत् ॥ तस्य पुण्यक्रियासर्वा निष्कालाः स्युर्न संशयः ॥ तत्र कृत्यादि
कंपश्रमभामसधने चरः ॥ तावत्कुसाहिना दहो विरुलः सपपातह ॥ जनास्तं पतिते चेत्स पर
वदः कृपाविताः ॥ तलसी मिश्रितैर्नये सन्तुल्ये सि विभुस्तदा ॥ अथ देहपरित्यक्तं ते च डं यमकि
करैः ॥ वधमानं कपाचातैर्नित्युः ससमनीकवा ॥ त्रिपुरस्तते दह्यानिर्भतस्यावेदयत्रदा ॥ यमय
तेन बालत्वात् कर्मयदुष्कृतं कृतं ॥ विषगुप्तः ॥ नेवास्पदप्रवर्तैर्केचिदाबाल्यं दुष्कृतं कृतं ॥ दुष्कृतं
शक्यते वक्तुं चर्चणापिनभास्करे ॥ पापमूर्तिरिव दहः केवलं दृश्यते विभोः ॥ तस्मादाकल्पमर्थ

79

का. मा.
३५

योरेनियेपरिपपताम॥ श्रीकृष्णः॥ निशाम्यसंबवकोपायमः॥ अहसकिंकरान॥ दृश्यत्रात्म
 नारुयंकातामिसदृशायमम॥ यमः॥ भोयतयतयस्तेनैवधमानैसमद्वैः॥ कृत्भीयाकेद्विपत्रा
 प्रभैलकृयशद्विते॥ यावन्तिप्रस्तुतयासौतावहीतलताययो॥ कृमेभयाकेयथावद्विप्रादा॥
 दाक्षेयणात्पुरा॥ तदृष्टामहदास्ययपतयोदिससात्विता॥ वेगादागत्यनतसर्वेयमायावेदयस्त
 दा॥ यमस्तकौतकंअत्यायत्यैतस्तिवेदितं॥ आकिमेतदितिशेजंनमानयधुमाधिरं॥ ताव॥
 दभ्यागतस्तनारदः॥ प्राहसतरे॥ यमेनयुजितःसम्यक्तेदृष्टावयमववीत॥ नारदः॥ नैवायेति
 रयानोक्तैरुमः॥ सतिरनेदत॥ यस्मादेतस्यैजातेकमेयैविरयापहे॥ यः॥ पुण्यकर्मणांकुर्या
 दृष्टीनस्यशभाजने॥ तत्तडंशमयैतिपुण्यनियमेनरः॥ अयंस्वातेस्तुसंसर्गकृतवानेष
 यद्वैः॥ कार्तिकवतिभिर्मीसेनस्मात्पुण्यभागये॥ यद्वैर्याकरस्तेषांसेर्यावतपुण्यभाक्
 अतोस्पर्जवनेइतपुण्यसंख्यानविद्यते॥ कार्तिकवतिनोपुंसापातवानिमहोत्सवि॥ १२६॥

दात्महिंसादिविस्तुःसद्वक्तवत्सलः॥ अतेवनात्तदेसायेस्तुलसीमिथितैस्तये॥ वेस्यैःस्त्रापितो
 विसुनामसोआवितेयनः॥ तस्मात्रिहतपापेयसद्वतिशामुमहंति॥ वेसवानुग्रहेयस्मात्रियेने
 वपश्यते॥ आदृष्टयैर्यथापापैर्निरयेभोगसविधिं॥ आपत्येसुकृतैस्तवतर्गस्तत्तत्रिधित्तर
 दा॥ तस्मादेनेकपुण्यद्वितिरयोनिस्मितस्तये॥ विलासकनिरयात्तर्वाप्यभागप्रदर्शकान॥ स
 तोयास्यतितत्पुण्यद्वैसवस्थानमवाये॥ श्रीकृष्णः॥ ततोयनेचरेनीत्तानिरयात्तममोचह॥
 श्मुक्तायतवतिनारदेससौरिस्तदाकाशवर्णविपुलतत्तुकर्मी॥ तंविप्रेपुनरनयत्सुकिंकरा
 णानात्तर्वात्रिरयगणस्यदर्शयिष्यन्॥ ॥ इति श्रीमद्भगवत्पुण्यकार्तिकमाहातेपषड्विंशोऽध्या
 यः॥ १६॥ श्रीकृष्णः॥ ततोयनेचरेनीत्तानिरयात्तममोचह॥ प्रदर्शयिष्यन्तात्तर्वात्तमा
 नुताकरस्तदा॥ प्रेतापतिः॥ यप्रेपमान्निरयाद्देवायनेचरमहाभक्षान्॥ येषुपापकरानित्येष
 प्रपतेयमकिंकराः॥ तस्मान्नुकनामायेनिरयोचोददर्शनः॥ यस्मिन्नेतेदयदेहाःकंदतेपापकं

का. मा.
३५

४२
रिणः॥ अतिथीनैषदेवातेहान्नामानागतान्वये॥ हजयंतितपतेहिपशंपतेस्तेनकर्मणा॥ पुर्वप्रि
ब्राह्मणात्राचदेवान्प्रिभिभिक्तावाच॥ तान्वयंतियदावैतपवेकृवंतियेनराः॥ षडभेदेस्तेषानि
रयोनानापापैप्रमच्यते॥ तथैवांथतमिसोयंहितीयोतिरयोमहान्॥ पशुपसूचीमुवेदेहोभिच॥
तेषापकारिणो॥ क्रमिभिर्चौरवक्रैश्चतपोतर्क्यामैर्दिज॥ असावधिस्थितःषोढाष्टकाकस्त्र
गपहिभिः॥ पवंसमंभिदोमर्त्याःपशंपतेयेषुपापिनः॥ तृतीयःक्रमतोह्येषनिरयोचोरदशीनः
येत्रमेककचोन्मर्त्याःपशंपतेपापकर्मिणः॥ असिपत्रवताधैस्तुषड्प्रकारोप्ययेस्थितः॥ पत्नीपुत्रा
दिभिर्वैविव्योगं प्रापयंतिरि॥ इष्टाश्चानैरपिपरोस्तेपशंपतेमेनराः॥ अमिपत्रैश्चेदमानावृकभी
त्यापलायिताः॥ पशंपतेपापिनःपशुपक्रंदमानायतस्ततः॥ अतलाहोमहाचोरश्चतुर्थोविरयो
त्यये॥ पशुपनानाविधैःपापैरावडायमकिंकरैः॥ मुद्रायैर्वध्यमानःक्रंदंतस्तेतपापिनः॥ सज
नान्नाह्यणानाश्चनिरुध्यंतितराशुये॥ काराश्रुहोयैस्तेपापाःपशंपतेयमकिंकरैः॥ असावधिहि

षडभेदोवधबंधादिभिःसृतः॥ कुटशस्त्रलिनामानेनिर्येपशुपयेचमे॥ यत्रंगोरनिभापेतेषा
ल्लन्यानिरयाःस्थिताः॥ यत्रषोढाविमज्यतेषातनाभिरिमेनराः॥ अभक्ष्यभक्षकानिदापेपुन्या
भिरताश्च॥ सजमानावध्यमानाःक्रंदंतैर्भरवारवा॥ षड्प्रकारोविगंधाधैरसावधिहिसेस्थिताः
क्रंभीपाकःसप्रमोयेनिरयोचोरदशीनः॥ षोडशैसादिभिर्देवैःधनेश्चरविलोकयः॥ महापात
किनोयत्रकायंतेयमकिंकरैः॥ बहुव्यहसहस्राणिमोक्तजननिमज्जने॥ चत्वारिंशन्मितनित
नावित्यशपरोरवान्॥ आकामान्कायितेशयंकासाइस्तेमदास्ततः॥ आर्द्रप्रकारादिभिःपापैर्देषा
पकानवस्थितान्॥ चतुराशीतिसंख्यातैःपृथग्भेदैरवस्थितान्॥ यत्सुकीर्णमपांक्षेयंमलिनीक
रणंतथा॥ जातिभंशकरंतदनाहायातकसंजिते॥ अतिपापेमहापापेसप्रधापातकेसृतं॥ पभिः
सप्रममच्येतेनिरयापकरणंतथा॥ जातिभंशकरंयेषुतेषुतेषुयथाक्रमं॥ कार्त्तिकव्रतिभिर्यस्मा
तैर्सर्गात्यभवन्नव॥ तत्पुण्यपठयोदेतैर्निर्जितानिरयस्त्रया॥ श्रीकृष्णः॥ दर्शयितेतानिरयास्ते

४३

का. मा.
४१

नयस्तमया ॥ यने श्रयं यत्नलो कं यत्नश्चाभ्यस्तमह ॥ यनरस्तमश्चायं यत्नयदेतियः स्मृतः ॥
यदास्तमया करोतीर्थमयो ध्यायामगाहिजः ॥ एवं प्रभावावनकार्तिके येन दुक्तिमुक्तिश्च प्रदश्च
प्रदश्च यस्मात् ॥ प्रयोत्तने कार्तिनयातको निवृत्तस्य संदर्शनतो पिमुक्तिम् ॥ इति श्रीपद्मपुरा
णकार्तिकमाहात्म्ये सप्तविंशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ओं स्तुतः ॥ ओं इत्युक्त्वा वासुदेवस्तं सतिभामा
मतिप्रियं ॥ सायं संध्याविधिं कर्त्तुं जगाम जननीं यत्नं ॥ एवं प्रभावः प्रोक्ता ये कार्तिकः पापनाशनः
विमुप्रियकरोति त्वं भुक्तिमुक्तिफलप्रदः ॥ रुद्रिजागरणं प्रातः स्नानं तलसीसेवनं ॥ उद्यापनं दीपद
नं व्रतान्येतां कार्तिके ॥ येषां भिः व्रतकैश्चैव संपूर्णं कार्तिकव्रती ॥ फलमाप्नोति तत्प्रोक्तं भुक्ति
मुक्तिफलप्रदं ॥ अथ यः ॥ विमुप्रियोति फलदः प्रोक्ता ये रोमहर्षणे ॥ कार्तिकस्य विधिस्तस्य क
सातिहासातिविस्मृतः ॥ अथ श्रमेव कर्त्तव्यः पापदः ॥ त्वविनाशकृतः ॥ मोक्षार्थिभिर्नरेषु सम्यग्भो
गका मेरयापिवा ॥ एवं स्थितो यदा कश्चिद्भुतस्यः संकटे स्थितः ॥ इतीराण्यस्थितो वापि व्याधिभि

परिपीडितः ॥ कथं तेन प्रकर्त्तव्यं कार्तिकव्रतकेशभे ॥ यस्मादस्मै तत्फलदा मत्प्राप्त्ये फलदनेरः ॥
स्तुतः ॥ एवं पापदो यत्ननरोति त्वद्व्रतः ॥ कार्तिके व्रतकैस्तेन न कर्त्तव्यं यथा भवेत् ॥ तत्सर्वं का
थिमेहे श्रुत्वा धुं मुनिसत्तमाः ॥ विसोः शिवस्य वाक्यं दालये हरिजागरं ॥ शिवविमुरह्यभा
वे सर्वदेवाले ये धुपि ॥ इतीराण्यगते वापि यदिव पद्मते भवेत् ॥ कुर्यात्तदा संप्रदायी तलसीनो
तले धुपि ॥ विमुनामप्रभेधानो गायनादिमुसन्निधौ ॥ गिसहस्रप्रधानस्य फलमाप्नोति मानवः ॥
वायकतुरुषश्चापि वाजिपेयफलं लभेत् ॥ सर्वतीर्थवगाहोऽप्येनर्तकः प्राप्नुयात्फलं ॥ सर्वमेत
ल्लभेत्पुण्यं ते घोड्यप्रदः पुमान् ॥ दर्शनाच्च वणाश्चापितत्वरं शमवाप्नुयात् ॥ प्रापद्गते यद्यप्य
मेतल्लभेत्सुपनायकः ॥ व्याधितो पुमा कुर्यात्तद्विदोः परमं पदे ॥ उद्यापनविधिं कर्त्तुं मशक्नो
यो व्रतस्थितः ॥ ब्राह्मणभोजयेत्तज्जावतसंसारं हेतवे ॥ अथ श्रियो विसोः स्वरूपं ब्रह्मणभ
वि ॥ तत्संतुष्टा यस्तथा ॥ सर्वदा स्यात्तसंशयः ॥ अशक्नोतीपदानायः परदीपे प्रोभयेत् ॥ तेषां वा

का. मा.
५१

86

रत्नं कुर्याद्वात्पादिभ्यः प्रयत्नतः॥ अभावे तलसी नोचसजयेद्वै सवेदिजे॥ यस्मात्तत्रिहितो
विस्तुः सभक्तो धेव सर्वदा॥ सर्वाभावे जने कुर्याद्वात्पादिभ्यः प्रयत्नतः॥ सेवा सच सवटयो जने
संभक्तो हेतवे॥ कथं तथा सच सवटयो जने सभक्तो॥ सर्वभोक्त सभक्त कस्मात्सज्य
तमोक्तो॥ सजः॥ अथ सच सवटयो जने सभक्तो॥ रुद्रयो वदतस्मात्तलसी जने सज्य
रूपधृत्॥ दर्शने सच सवटयो जने सभक्तो॥ उः स्वापदादिदृष्टानो विना शोकारणं ध्रुवे॥
सज्यः॥ कथं तद्वत्तमापत्रावसाविस्तुमहे सज्यः॥ एतत्कथय सर्वज्ञ संशयोत्र महाहिनः॥ सजः
पार्वती शिवयोर्देवाः सुरते सर्वतो किल॥ अग्निं ब्राह्मणवे शने प्रथमं विद्वत्कृतः॥ उरा॥ ततस्तु पार्व
ती कुर्याद्वात्पादिभ्यः प्रयत्नतः॥ सुरतस्य सच सवटयो जने सभक्तो॥ पार्वती॥ किमिती
दादयात्येते जानंति सुरते सच॥ तस्मान्नमसभक्तं हृत्तत्वं समवाप्स्यसि॥ सजः॥ एवेसा पार्व
ती कुर्याद्वात्पादिभ्यः प्रयत्नतः॥ तस्माद्दत्तत्वमापत्रावसाविस्तुमहे सज्यः॥ तस्मादिमे विस्तुमा

हे सच सवटयो जने सभक्तो॥ गत्या उरमा अभिधुपि पलोत्थय दत्तमानात्यभव
ददस्तदा॥॥ शक्तिं यो यद्वा उरमा कार्त्तिकमाहाते यो यद्वा सच सवटयो जने सभक्तो॥
यः॥ अथ॥ सज्यः॥ अथ सच सवटयो जने सभक्तो॥ सज्यो वदित रुद्रतये॥ सच सवटयो जने सभक्तो॥
निवासरे॥ एतद्दितरतं प्रोक्तं वक्तुं महेसि नोभवान्॥ सजः॥ समुद्रमयनाद्या निरत्नान्या पुसरो
तमा॥ शिवेव कौस्तुभं तेष्वां लेखा विस्तेव प्रदुः सुराः॥ यावदं गी चकारा सौ लक्ष्मी भावार्थमा
त्मानः॥ तावद्विज्ञापयामास लक्ष्मी स्तेव कपाणिने॥ लक्ष्मी मसंस्कृत्य कथं न्येष्टा कानिष्टा परि
णीयते॥ तस्मान्नममापत्रावसाविस्तुमहे सज्यः॥ विवाह्यनयमां पश्चादेव धर्मः सनातनः॥ स
जः॥ ततस्तद्वेने प्रत्वा सविस्तुलोकाभावनः॥ उहालकाय मनये सदीयत पसेतदा॥ आत्मवाक्य
चेरेधेनतामलक्ष्मी ददौ किल॥ मूलस्यां शभदशानो कार्त्तिको जलरीतने॥ विततो रक्तनयनो
रूपिगशिरोरुहो॥ समुनिर्विस्तुवाक्यात्ता संगी कृत्य खमाश्रमे॥ वेदधति समापुक्तं सनातनामा

87

का. मा.
५२

सधर्मवित्॥ होमधर्मसंगंधाखेवेदद्योषनिनादितं॥ प्राञ्जयेतेसमालोक्यव्याधितासाववीदिदे
ज्येष्ठा॥ नहिवासातत्रोपयेवेदधृतियतोमम॥ नात्रागमिषेभोवसन्नयस्यान्यत्रमोभवे॥ उद्दालकाः
कथंतायासि किंचात्रमशयोवर्ततेमम॥ तवयोग्याचवसतिःकाभवेच्चवदस्यत॥ ज्येष्ठा॥ वेदा
धुनिभवेयस्मिन्नतिथीनोचसजने॥ यत्तदनादिकं वैवैवतत्रवसाम्यहं॥ परस्परानुरागेनदाम्या
त्ययत्रवर्तते॥ पितृदेवार्चनेयत्रनेवतत्रवसाम्यहं॥ रात्रौदिनेगृहेयस्मिन्दम्यत्येःकलहोभवेत्॥ निरा
प्रायात्पतिययस्तस्मिन्स्थानेनरतिर्मम॥ उरोदररतायत्रपरइव्यापहारिणः॥ परदाररताच्चा
पितस्मिन्स्थानेनरतिर्मम॥ वृद्धमजनक्षिप्राणांयत्रस्यादपमानता॥ निष्ठुराभाषाण्यत्रतत्रनित्यं
वसाम्यहं॥ इति तद्वचनेऽन्त्याविषण्णवदनोभवत्॥ उद्दालकाः पुनर्विस्मयार्कं कृतवानशोचि
वान्॥ सो गच्छयन्नत्रास्यएजामालोक्यमाववीत्॥ नायामीतिततः सोऽपि भूमनेववर्तरोभवेत्
उद्दालकस्ततोवाक्यतामलक्ष्मीमवाचह॥ उद्दालकाः॥ तावदस्यत्यवृक्षेस्मिन्नलक्ष्मिस्थीयताह

णं॥ उवासास्यानमालोक्यवदयास्यहंपुनः॥ सूनः॥ इति तोतत्रमंस्थाप्यजगामोद्दाला
कस्तदा॥ प्रतीक्षापिचिरेतरकृतातेनददर्शसा॥ तदारुरोधकराणोभक्त्यगेनडःखिता॥ न
स्यास्ताद्दितेलक्ष्मीवैकण्ठभवेनप्रोक्त॥ तदाविज्ञापयामासचिन्मुसहिप्रमानसा॥
लक्ष्म्युवाच॥ स्वामिन्भोभगिनीज्येष्ठाभर्तृत्वागेनडःखिता॥ तामास्वासयितेयारिहृया
लाययहेप्रिया॥ सूनः॥ लक्ष्म्यासहततोविस्मृत्तत्रागच्छत्कृपान्वितः॥ प्राच्यासयत्रलक्ष्मीतामि
देववतमब्रवीत्॥ विष्णुरुवाच॥ अथाप्यवृत्तमासायसदालक्ष्मिस्थिराभव॥ ममोशसमभवैर्ह
षप्रावासस्तेमयाकृतः॥ प्रत्यवेयैवयिष्योतिसो ज्येष्ठो गृहधर्मिणः॥ तेष्वियेऽप्रीः कतिष्ठोतेभ
गिनीनिष्कुलान्तुवै॥ इत्युक्त्वाभगवान्विस्मृत्तत्रैवोत्तरधीयत्॥ सूनः॥ इमो कथोयः स एषया
त्रोत्तमायः प्रावयेद्वापि विशदयेताः॥ सतीर्यराजैवधरीवनेयज्ञत्वाफलेनतत्समवाप्नुया
च्च॥ रोगापहेपातकनाशकृत्युरेसहुडिदेउत्रथनादिसाधने॥ मुक्तोर्निधानेनहि कार्तिक

का.मा.
५३

005581

वृत्तादिप्रियादव्यादिहास्तिभूतले॥ विप्रियेसकलक
लस्यनाशनं च सत्यौत्रपुत्रयनथान्यविष्टिकारि॥ पुनश्चने
मनियमं करुतेमनुष्यः किंतस्यतीर्थपरिशौलनमेवयाच
इति श्रीपद्मपुराणेकार्तिकमाहात्म्ये श्रीहृत्सुतसत्यभासे
वादेन्येष्टकनिष्ठात्मानेपकोनविंशोऽध्यायः॥ २५ ॥

५२

५१

92

